

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-ȘTIINȚIFICĂ-LITERARĂ.

Apare

(afară de Iuliu, August)
de două ori pe lună.

REDACTOR:

GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament:

Pe an 6 fl. (14 franci.)
Pe 1/2 de an 3 fl. (7 fr.)

TRIBUNA ȘI TRIBUNIȘTII AUSTRIACI. *)

Fapt este, că Tribuna și cu ai seiperhoreschează independința Ungariei, și că ea și cu ai se nu voiește și nu voesc a se considera de civi ai Ungariei, ci ai Austriei; așa nici de civi ungurești, ci austriaci. Va să zică: Lor nu le trebuie o Ungarie independentă și de sine stătătoare; ci numai o monarhie, împărat și lume nemțească.

Fapt constatat este, că Tribuna și cei de pănura ei, pe când se țin pe sine de civi ai monarhiei, tot atunci numai în rëndul al doilea se considera de români.

Fapt și aceea, că Tribuna cu toată ceata ei în modrul cel mai josnic îl dujmănesc pe Kossuth și pe kossuthieni, ear despre acei bărbați ai naționalităților, și despre românii, cari țin la ideile de independință a le lui Kossuth, ea vine și îi arată înaintea ungurilor, că numai de aceea sunt kossuthiști, ca să-i ajute pe unguri a se izola de

cătră monarhie, căci apoi va fi grija lor de ungurii izolați. (Vezi nrul 36 al Tribunei din anul 1885.)

Românilor! Noi zicem că suntem strănepoții legiunilor aduse aici de împăratul Traian la anul 106 d. Cr. Ne și ținem mândri la autochtonitatea noastră; și ne fălim că pe noi de douăori atâta glorie, de douăori atâtea suferințe ne leagă de acest pământ, decât pe unguri, cari veniseră aici abea pe la anul 886. Și acum studiând în istoria țerii noastre vom afla, că câtă vreme Ungaria a fost regat independent, soartea noastră nu a putut firea, căci planuri de descompunere și de distrugere a statului unitar, de pe acelea timpuri în istoria nu se află. Mai sub stăpânirea ungurească aveam și noi capii, sau așa numiții cnezii noștri.

Cu anul 1526 însă Ungaria își perde independința sa și tot istoria ne nvață, că cu perderea independinții Ungariei și soartea noastră s'a schimbat în mai rău. Și că aceasta soarte rea a ținut chiar ca si la unguri, până la 1848.

Cu anul 1848 țara noastră în

*) Dăm loc acestui articol deși nu consimțim în toate cu stimatul autor. Cu Tribuna și cu tribuniștii astăzi nimenea nu se dispută. Ei cu o logică sănătoasă nu, — se pot învinge numai cu jorda.

frunte cu eliberatorul de popoare, cu Ludovic Kossuth, cu acest dujman de moarte a tuturor tiranilor de pe pământ, de și pe scurtă vreme, î-și eluptă earăși independința sa, zic pe scurtă vreme, căci aceea indepenpință fuse zugrumată de loc la nașterea ei de cătră Austria, și prin ajutoriul muscălesc, și — durere — prin sprijoana noastră a naționalităților.

Și aceasta o arată așa istoria. Deci și asta-i adevăr.

Dacă dar pe noi de douăori atăta glorie, de douăori atâtea suferințe ne leagă de aceasta țară, decât pe unguri, și dacă noi suntem poporul autohton al acestui pământ, atunci ce urmează de aici?! Oare nu urmează aceea: — că sub steagul aredicat la 1848 de Ludovic Kossuth nu ungnrii avea de a se înrola, ci chiar noi românii. Și Tribuna cu ai sei zice aci, că: — «b a.» Eu zic, — că: «d a.» — Și oare nu urmează aceea — că și astăzi nu un Eötvös, ori Herman, ori groful Károlyi ar trebui să steie în partidul independist, — ci chiar noi românii, baștinașii țerii?!

Aci tribuniștii și cu Tribuna earăși susțin, că noi trebuie să fim passivi și la dieta din Budapesta nici parte să nu luăm; pânăce eu susțin, că după logica cea mai simplă chiar noi ar trebui să mergem acolo, și să fim «independiști.»

Cu noi însă dela anul 1848 s'a întors lumea pe dos. Și acum om să fie acela, carele o va putea des-
toarce!!!

Noi atunci inclinaserăm mai mult spre niamț, decât spre unguri și țara noastră, și am ținut cu niam-

țul. Și această greșeală colosală în politica noastră a eșit la față, și o știu și o vęd astăzi toți românii de valoare, ma chiar și cei ce numai întra câtva s'au aredicat peste semidoctism. Ma eu îndrăznesc a zice, că aceasta greșală, de greșală politică o știe și Tribuna și și unii dintre tribuniști. Ea și ei însă chiar de aceea, că sunt în curat cu aceasta greșală politică, se năpustesc asupra tuturor bărbaților noștri mai destinși, numindu-i de vëndători de neam, de judă, de renegați, pentruca astfel dupindu-i, aceia să-și peardă voia de a eși pe față cu adevărul istoric, și remanënd ea astfel deasupra cu tabera ei austriacă și împerețească poate să și rid între sine, cum. «ea» adevă, și cu «flin furuși ei» pot să dupească un popor întreg, ținându-l de instrument spre scopuri streine, pe seama Austriei.

Și dau cu socoteala, că Tribuna și cu tribunistii, de aceea și dau așa de tare din mâni și din picioare, cât numai este vorbă de anul 1848, ca românii nici când să nu o lese aceea cale, — de și bonafide — greșită; și ca față de Kossuth, de acest om — până la ultima sa resuflare nobil și mare, — românii nici când să nu se desfacă la cap. Și astfel îi ține pe toți abātuți dela principiile mari ale patriei la niște tafașuri și băzăconii de a le lor; încând până chiar și pe frații din România, și știind — nu-i vorbă — de aș înbrăca ei toate ale lor solomonii austriace în vestiminte scipicioase naționali.

Dar poate să reflecteze Tribuna cu ceata ei la toate astea, că che-

marca lor nu este de a dicta românilor astfel de sîmţeninte, cari pe români nu-i însufleţesc. Şi că ungurii au avut vreme destulă, ca să ne fi putut câştiga ideilor de independinţă a Ungariei. De ce n'au făcut asta. Ori că din toată ţinuta a scrietoriului acestui articlu ea să numai aceea la iveală: — că aş fi un român slab la ânger.

La ce însă respund, că chemarea foilor, cari se gerează de naţionale, şi a tribuniştilor, cari s'au boţezat pe sine de naţionalităţi, tocmai în aceea stă, ca ei să facă lumină, şi să-l desfacă la cap pe bietul popor rătăcit. Apoi nu numai Ungurii au avut destulă vreme, ca să ne poată indulci cu ideile de independinţă a Ungariei, căci şi noi am avut tot atâta vreme ca să vedem că unde am smintit la 1848, şi astfel îndreptându-ne, să ne coregem greşala, chiar şi fără de zîsa ungurilor. Ear că eu aş fi un român slab la ânger: asta da poate să fie; — pânăce din contră, cei ce nu-şi recunosc sminta, nunumai că se vînd, că au o inimă rea, dară prin alergatul lor după sprijinul niamţului, se vînd a avea tot odată un ânger şi mai slăbuţ de cât eu.

Dar ca să nu mă abat dela tema pusă în capul articolului, ci să şi motivez, că din ce consideraţiuni ţin eu, că Tribuna şi tribuniştii luptă mai mult pentru interesele Austriei, decât pentru cele româneşti; — şi că pentru ce cred eu, că Tribuna şi cu ai sei numai de aceea se trag de pîr cu ungurii, ca să uşoreze treaba niamţului, mi-o esplic precum urmează:

Eu imi pun întrebarea, că oare

ce este mai bine pentru poporul nostru, — ca să slujească el şi la unguri şi la nemţi, va să zică: la doi domni; ori numai la unul? Şi punând așa întrebarea, cred, — că oricine va zice: — că mai bine la unul decât la doi. Tribuna cu ai sei însă, — căroră pe lângă regele încoronat ce îl avem, le mai trebuie şi «împărat» — arată: că susţin contrariul. Ori că decât a suporta greutăţile numai a ţerii noastre, este mai bine oare a le suporta şi a le monarchiei?! Tribuna cu ai sei cari tot de monarchie visează — şi de ea nu se mai lasă — zice: «mai bine,» eu zîc, că: «ba.» Deacă un tată român are doi copii, din cari pe unul îl ia niamţul la armata regulată, — şi de comun pe cel mai zdravên, ducându-l în ţeri streine, şi pe celalalt îl ia ungurul la honvezi, ţinându-l acasă; — oare nu-i mai bine pentru acel tată, când numai un fiu ar cătăni; şi şi acela rămânând acasă?! — Oare din cei doi florini, ce-i plăteşte azi ca dare românul, şi din cari un florin i-se vine pentru ţeara lui, şi celalalt merge pentru monarchie; oare nu ar fi mai bine, ca florinul ce-l dă pentru treburile monarchiei să-i rămăna lui?! «Nu.» N'ar fi mai bine,» susţine Tribuna şi ceata ei; căci după a lor părere mai bine douăfeliuri de sarcini de ţară, şi de monarchie. Şi de cât copii noştri să cătănească acasă, apărând vatra părinţească, mai bine meargă în străinătate, şi să apere şi monarchia, sau mai bine zis pe Austria cu toate provinciile ei. Şi pentru ce? Pentrucă toate acestea provinţii ale Austriei, capătă grănele noastre fără de vamă, pe când

noi, plătim scump acei articli de industrie, ce-i căpătăm de acolo, și cari sunt făcuți earăși din materialul brut dus de la noi. . . .

Și vezi poporule român, Tribuna și cu tribuniștii vin și se bat pe pept, că ei î-ți apără ție interesele t'ale! Acestia ți-să gerează ție de adevărații tei fii. Aceștia sunt sfetnicii tei!!!

Da! — Știu că se va zbîrli Tribuna și tribuniștii noștri la cetirea

acestora, tocmai precum se sbîrlesc ei la auzul numelui lui Kossuth, dară pe mine mēmângăie aceea:— că de și «Tribuna» și cu ai ei «pinclimoni» nu știi, — dară eu știu: — că simțemântul acela al lor, de a se zbîrli pe toți aceia cari nu sunt tribuniști, — ori nu voiesc a ști de Austria — nu este simțemânt adevărat românesc, ci este o sugesțiune austriacă.

Floria Bozgan.

CUVINTELE ROMÂNE ÎMPRUMUTATE DE LIMBA MAGHIARĂ.

— De Dr. Ioșif Szinnyei. —

(Urmare.)

Kászu. Acest cuvînt *J. Steuer* 'l crede că e luat de la români (Nyr. XVIII. 227.) și încă ca geamên cu: *casiu*. În aceasta părere a sa se află însă o eroare care e prea ușor de esplicat. *Steuer* de sigur a avut ocaziune a auzi în Ardeal cuvîntul *kászu* și româneseul *cașiu* în scrisoare chiar așa ca și în vorbire a cărui însemnătate însă nu e alta decăt: «*sajt*» deci e lucru prea ușor a aduce în legătură vorbă maghiară *kászu* cu cea rom. *cașiu*. Ungurescul *kászu-turó* nu înseamnă alta de cât coajă de brad făcută în formă de toc în care apoi pun brînză și 'l astupă bine, adecă: «brînză bătută în toc de coajă de brad,» (Sécuime Nyr. V. 377.; *Csaplár Benedek c. Háromszék M. Ny. VI. 234;* *Iv. Gyórfly.*) Cuvîntul *kászu* (*kászu*) obvine și singur și înseamnă toc de diferite forme cari le putem folosi la multe de toate d. e. ca toc de pomniț, smeură etc. (Sécuime Tsz. *Aranygyulai, N. Gy. I. 150;* *Nyr. IV. 183;* *Treiscaune Nyr. V. 187;* c. *Treiscauno Angyalos;* *Besenyó, Gidófalva Nyr. XVIII. 573;* c. *Treiscaune Kovászna. Baltasar Butyka;* *Hótfalu M. Ny. V. 347;* ett. *Csik: Nyr. VII. 139. 237;* *csilizes kászu Kózd-*

vásárhely Nyr. XVII. 479.; «*hozd bé... a nagy kászu szurkot*» *Maroszzék lángá Nyárad Vadr. 193.*) Deja aceasta e destulă dovadă, că nu avem a face asemănare între rom. *cașiu* și magh. *kászu*. Dar mai vorbește contra acestei păreri și aceea împrejurare, că acest cuvînt e lătit nu numai în Ardeal ci și în alte părți de țară așezate chiar în partea opusă prin ett. *Vas și Zala;* v. *kászu*: vas făcut din scoarță de lemn (*Zala, Nyr. II. 427;* *kaszol* (doară *kaszol?*) cupă făcută din scoarță de lemn în care adună fragi sau cu care scot copii apă din isvor. (*Göcsey T. Sz.*); *kászu* scoarță belită și învîrtită în care culeg fragi. (*Órség Tsz.*) *Kaszol* (? *kaszol*) așa se refereste cătră *kászu* (*kászu*) precum se refereste cuvîntul *kátyol* (*Nyr. V. 36. XVI 334. XIX. 190. M. Ny. VI. 336.*) *kátyó*, (*kátyá, kátyó*); *jászol* cătră *jászu* (*Ny. V. 470. XX 366*); *konkoly* cătră *konka* (*Nyelr. XIV. 432.*) *Kászu* (**kászu*) e probabil casul neminal al cuvîntului **kászlót* forma acusativă a vorbei *kaszol* (?*kaszol*). Originalul cuvîntului acesta îl găsim la slavi v. (*Miklosich Etym. W.*) rut. *košel*: lindenbastkorb, binsenkorb; or. *košel* (litv. *kašelé*: bathhörbehen; lett.

kaşelis; *kosuls*: bienenstock von borko.) Acesto aparțin familiei cuvîntului *koşă* «corfă» (usl. bulg. sêrb. boh. pol. rus. *koş*) a cărui copie aflăm în cuvîntul maghiar *kas*. Tot din familia acestui cuvînt e cuvîntul maghiar: *kosár*, *kasórnya* (coşarcă de mână; impletitură de dus oale) *kasolya*, *kosolya* (coşarcă cu mânerc.) Cu privire la transformarea lui *s* în *sz* v. esemplul *kasórnya* > *kaszórnya* lângă (Tisa Tájcszótár.)

Kírpács, kerpács; *kírpács-szekerés* (Braşov, Bácsfalu Nyr. III. 564); *kèrpács-kolni* (a purta caii în locuri oprite) (ett. Braşov. Hétfalu Nyr. III. 564). — rom. *cârpaciu*: racommodeur, ravaudeur save-tier, flicker, pfuscher, (Cihac, Barcianu.) Atât acesta, cât și originalul *cârpă* le avem în limba română dela slavi (chifon, torehon, fetzen, lappen, tüchel) v. sl. v.: *krăpa* lappen; usl. *krpa*, *krpac*, flicker, b. *krăpa*; *krăpac*; flickenschuster; sîrb. *krpa*; rus. alb. *karpac*: langsam arbeiten («doară din l. polonă, unde nu e dovedit» ne zice Miklosich); rus. *kropat'*, *krépat'*: sudeln, pfuschen. — Împrejurarea, că cuvîntul *kírpács* (*kèrpács*) dimpreună cu derivațiunile sale 'l aflăm numai la ciangăii din Hétfalu precum și forma cu *i* (care stă mai aproape de românescul *cârpaciu* decât de slavul *krpac*) ne arată că acest cuvînt nu a ajuns în limba maghiară de-a-dreptul de la slavi ci prin mijlocirea românilor.

Kírpál: (?) ni s'a comunicat din ținutul Kapnicului. (Nyr. II. 235) dar fără de esplicare. Edelspacher e de părerea (Nyk. XII. 103) că acesta nu însemnează altceva decât «cârpește.» Dacă aceasta e adevărat — cea ce altcum e prea probabil, — nu mai încapă îndoială că aceasta e înrudit cu cuvîntul *cârpă* și verbul *cârp* (*cârpesc*) a cărui însemnare e: rapiéceter, ravauder, recomoder, reprendre, raptasser, plâtre; flicken, ausflicken (Cihac, Bărcianu.) Finea cuvîntului are o formă așa de unguerească, întocmai ca vorbele *dobëndál*, (*debendál*), *děškěntál*, *drep-tál*, *entyinál*, *fircál* etc. (V. în artieli publicati în numerii trecuți.)

Kírzsa, (*kerzsa*, *kèrzsa*, *gèrzsa*, *kor-*

zsa) (ett. Udvarhely Vadr.; ett. Háromszék Vadr. 365; Brassó. Hétfalu Nyr. XVI. 526; Paul Király; Tatrang Nyr. II. 477); bătă cu noduri (cârjă) (Kapnikbánya și jur Nyk. II. 377.) — rom. *cârj'* (*cârjă*); crosse, béquilli; krücke, stab (Cihac, Bărcianu.) Compararea acestora o aflăm deja și la Edelspacher (Nyk. XII. 100. După cuvîntul român *cârjă* e de origine slavă v. sl. v. *krijă*, usl. sêrb. croat. *krij* «cruce»; cu privire la derivarea noțiunii vezi lat. crux — crucea > fr. *crosse* bătă épiscopescă (toiag) *cârja*; ital. *croccia*, *gruccia*: *cârjă*; fin. v. *kruckä*, ufn. *krücke*, ang. *crutch* t. a. Cu cuvîntul *kírzsa* e sinonim și cuvîntul *garzsa*: o bucată de coasă înțepenită pre o codoriște scurtă (o folosește la tăiatul trestiei. Herman — Halász K.) și *gorzsa*: ciacalia cu cue de pot-coavă folosită tot de pescari earna la ghiată (Bodrogköz Hermann :O Halász K.)

Kityél: cugetă, dă cu socoteala (?) (ciang. Mold. Nyr. X. 204.) — rom. *chit-chitesc*: mirer, viser, frapper au but; ziele, hinzielen; *chitată* intention, dessein, projet; vorhaben Cihac, Barcianu.) Bernard Munkácsi în tractatul său despre dialectul ciangăilor din Moldova luând drept original cuvîntul *kityél* (Nyvr. IX. 488. îl asemănă cu cuvîntul *kstel*. (Adese vedem *ty* acolo unde se pronunție *t d e. tyérd-térd* (genunche), *ityélet-itélet* (judecată etc.) Aceasta părere greșită a observat'o mai târziu și el sîngur și atunci (Nyr. X. 204.) îl aduce în legătură cu cuv. rom. *chiti-* (adecă *chitesc*) «gondol» care asemănare cu toată siguritatea o putem numi de bună. E întrebarea însă că oare bună e traducerea cuvîntului «*kityél*» cu: «s de părere «cuget.» Eu' s de părere că M. a hotărit'o după esplicarea cuvîntului român carea a luat'o din Lexiconul de Buda care a apărut la anul 1825 unde la cuvîntul «*chitescui*» aflăm în locul prim noțiunile: «cogito, existimo, opinor, arbitrator, judico; gândesc, sum de părere, dau cu socoteala, donken, meinen, vermutthen; în locul al doilea însă; propono, ștatuo, delibero; presupun, statorese; etwas vornehmen sich etwas vor-

setzen. Noțiunea primă nu o găsim nici în dicționarul lui Cihac, nici în al lui Bărcian nici în cele ce 'mi stau la îndemână numai în dicționarul mic de școală a lui Putnoky. găsim cuvîntul: »chitesc»: czé-
loz, gondolkodik. Dar și aici noțiunea «czéloz» e prima de unde putem deduce că asta e mai cunoscută de cât noțiunea, «gondolkodik» dacă acesta nu e cumva numai rămășiță dicționară. Acei înși, dela cari am știricit pre cale verbala, nu o cunosc nici unul.

Klocán: «patkány». (ett. Brașov. Hétfalu Paul Király) — rom. *cloțan*: mus rattus, rat (Cihac.)

Kóbor; coperiș de trăsură (Sighișoara. Nyr. IV. 44. ett. Hunyad Bordeaux Arpad, ett. Udvarhely Moisé Baczó; Andreiu Dobos, Csik-Rákos; ett. Háromszék L. Erdélyi; ett. Brassó Hétfalu Nyr. XVI. 527; Tatrang Nyr. II. 477; *koboros szeker* (trăsură acoperită) care are de ambe părțile fereastă ce se poate acoperi vezi Nyr. II. 470. Sécuime. ett. Treiscaune Vadr. M. Ny. VI. 319.; Hétfalu Nyr. XVI. 526.) După părerea lui Edelspacher sécuiescul *kóbor* — rom. *covor* «teppich, teppichdecke» (tapis, teppich, decke; Cihac, Bărcianu.) Cuvîntul *covor* a ajuns în l. română din slavime; v. rus. v. *kovără*, rus. *kověra*: teppich; rut. *koverec*; polon. *kobierzee* bohem. *guber*: bettdecke. Din datele nenumărate foarte cu greu putem decide că cuvîntul *kóbor* ajuns'a la noi de-a dreptul de la slavi sau doar' prin mijlocirea limbei române. În l. slave sunt ce e drept forme cu *b* cari în acest respect stau mai aproape de cuvîntul ungurese *kóbor*, dar în altă privință stau mai de parte ca românescul *covor* (în ceea ce privește consonantele.) Transformarea din mijlocul cuvîntului *v > b* nu obvine des în l. maghiară, dar și pentru aceasta avem exemple cum sunt: *gavallér > gaballér*. (Nyr. II. 234); (*szilva*, *sziva*, *sziva > sziba* (Nyr. II. 375. VII. 323); *orozva > orozba* (Nyr. III. 358); *suvisz: subick, subic* (Nyr. II. 185; VI. 323; VIII. 517; IX. 163. XI. 477. XIII. 432. XVIII. 455.) După aceste date nu e neprobabilă părerea lui Edelspacher că lucrul stă în faptă așa. Ba și eu

eram de părerea aceasta de nu cumva mi-o schimba un dat care 'mi căzu în mână în decursul scrutării după date referitoare la acest cuvînt. Acesta este adevărat cuvîntul «*kóber*», formă carea după comunicarea stud. univ. din Cluj Andrei Dobos, e usitată pre o formă cu forma *kóbor* în Csik-Rákos. Aceasta formă cu *e* și *b* din silaba a doaua ne indică slavismul ca împrumutător direct numai cât formele cari pot fi luate aici în combinație se încep cu *gu-* din care cauză puteam aștepta **guber*; *gaber* sau **gubor*, *gúbor*; de oarece *gu* începător, în cuvintele luate dela slavi rămâne de obicei neschimbat (d. e. *gubá*, *gúba*, *gúnja*, *gúzs.*) Nici că avem a cerca originalul acestui cuvînt în slavime, ci în limba germană adevărat: «*kóber*» 1. korb 2. fach zum fischfange (Grimm); și după comunicare a domnului I. Asbóth, în l. sașilor din Ardeal: 3) coperiș de trasură; *kóber-wagen*: trăsură acoperită. Din «*kóber*»-ul acesta s'a făcut apoi sécuiescul *kóber* și *kóbor*.

Kobza: (ett. Treiscaune. Bodola, ett. Brassó Hétfalu L. Erdélyi)-liră (Hétfalu, Bácsfalu v. Nyr. III. 564.) rom. *coabză*: espèce de lyre, de luth, de gitarre, zither (Cihac, Bărcianu.) Cihac amintește atât cuv. *cobuz* cât și *coabză* ca turcisme. Ce se ține de cuvîntul *cobuz* are drept. Acela în faptă de la turci a ajuns la noi (*kopuz*); dar' cuvîntul *coabză* l-au căpătat românii de la turci prin mijlocirea slavilor, rus. rut. pol. *coabză*: »pandora.» Cuvîntul nostru comun «*kóbor*» se trage din acelaș isvor cu cuvîntul român *cobuz*: de la turci; din contra sécuiescul *kobza* e împrumut deosebit care trebuie considerat ca luat de la români și nu de la slavi. De aceasta trebuie să deschilim ear cuvîntul *kobza*, *kobzu* de dincolo de Dunăre notificând primul (de la Kemenesalja) «*gordună*, violină veche» ear al doilea «*cobză*» (de la ett. Vas) ambele comunicate în Tájszótár. Cuvîntul *kobza* nu poate fi luat nice din l. română — de-oare ce în Kemenesalja nu putem cere influințele românismului — nice poate fi geamôn cu turcescul *kopuz*; l'ain putea crede că împrumut din l. slavă,

dar forma *kobza* nu o găsim de-cât în l. rusă, rutenă, polonă și bohemă; nu o găsim nicări în partea de unde ar fi putut să. o împrumute dialectele de dincolo de Dunăre.

Drept-aceea — de-cumva nu se înșală col'ce mi-a comunicat vorba — eu cred formă *kobza* o formă de categoria cuvintelor *zuza, mája, tompora, szarva* etc. Forma *kobzu* e substantiv derivat din verbul *kobzul*, (< *kobzol*) cum e și vorba *áspu* (< *áspul*) *áspunyi* (Nyr. XXIII. 99) carea se poate auzi tot pre la Örség.

Kocsány. Acesta ar fi după părerea lui Edelspacher (Nyk. XII. 102.) copia rom. *cocian* (trognon, tige; stengel, strunk.) Miklosich 'l crede (Nyr. XI. 269.) ca luat dela slavi. Că nu e luat dela români e foarte probabil dupăce acest cuvânt obvine prea des și în părțile neînvecinate cu românii când în forma: *kocsány, kocsán*, când în forma *csokány*. D. e. în ettèle Dobrițin, (Szalonta), Zemplém și Bereg. (Nyr. VIII. 430. IX. 206. XIV. 43, I. Kassai Szókönyv, III. 208.) Dar poate că nice Miklosich nu are drept căci cuvântul l'am putut căpăta și de la turci de-a-dreptul (*kocan*.)

Kócsin. (ett. Hunyad: Lozsád Nyr. XXII. 502.) — rom. *cocină*: étable, toit à cochons; schweinestall (Cihac, Bărcianu) < serb. *kocina*: cotet.

Kocsorba, kocsorva (ett. Sätmar Nagybánya Dyr. XII. 525 și ett. Szolnok-Doboka com. Domokos) — rom. *cociorbă, cociorvă*: fourgon, bouloir, râble, tisonnier, rührstange (Cihac, Bărcianu.) Cuv. românește e de origine slavă: v. pol. *ko-czarga*: ofenkrücke, rut. *kočerga* (și pol. *kočzuba*). În ettul Zemplém, com. Szürnyeg îi mai zic și *kočserba* (Nyr. X. 235) ceea ce e probabil luat de la rutenul *kočerba*.

Kóda, Kouda (ett. Brașov, Hétfalu. Paul Király, t. a. com. Csernátfalu Fr. Hoffmann) — rom. *coadă*: quoue, manche, hampe, poignée; schweif, schwanz; stiel, schaft, heft, handhabe, zopf, haarzopf

(Cihac, Bărcianu) = lat. *cauda*. Româneșul «coadă» mai înșemnează și: «capăt, urmă, colț» d. e. *coadă ochiului* care esemplu ne esplică că de ce numesc în Hétfalu pre cei cu gură lată: «*kuodás*.»

Kolna (ett. Arad. G. Fábán 1839) — rom. *colnă*: hangar, remise de voiture, szin, schoppen, schuppen, scheuer, (Cihac, Lexic. Bud.); tectum, wagenschuppen; (Edelspacher Nyk. XII. 103.) Cuv. româneș e de origine slavă, vezi pol. *kolnia*; sură, boh. *kolna, kolnice*, usl. croat. *kolnica*: șopru.

Komatria: botez (?) (Bucovina Nyr. VI. 472.) — rom. *cumătrie*: comméragé, compéragé; gavatterschaft (Lex. Bud. Cihac, Bărcianu.) Acesta e derivațiunea cuvântului *cumétru*.

Komonák, kumunák (ett. Udvarhely, Mih. Kiss) — rom. *coménac*; bonnet de moine rond; runde miitze (Lex. Bud. Cihac, Bărcianu.) Derivațiunea e cam șoadă dar cu referință la numărul de vestimente nu e fără păreche. D. e. *csurápé*: 1. ciorapi, 2. suman, 3. cușmă rea; — *gluga, guluga*: 1. glugă, 2. suman; — *hacuka*: 1. căput lung nemțesc, 2. căput ușor femeesc, 3. haine eșite din modă; 4. ciorapi albi muerești (v. Tájszótár): — *kápa*: 1. cappa, toga, cucullata; kutte; 2. capitium, cuculio, cucullus; kapuze, kappe, reishut, reishaube (Szarvas-Simonyi-Ny. Sz.)

Kompona: libra, wage (Szarvas-Simonyi Ny. Sz. Săcuime Kis Mihail, I. Györffy, ett. Csik. M. Ny. VI. 373. ett. Treiscaune M. Ny. VI. 356. ett. Brașov Zajzon Nyr. III. 327. *kompina* ett. Brașov Tatrang. Nyr. III. 477), — *cumpănă* balance, bascule; wage (Lex. Bud. Cihac, Bărcianu) — sl. v. *kapóna, kaponá*: wage, Miklosich ține cuvântul de luat din l. slavă (Nyr. XI. 270.) pre când Edelspacher (Nyk. XII. 104) 'l numără între cuvintele împrumutate de la români. Eu dau drept părerii lui Edelspacher, căci pre lângă aceasta vorbește și împréjurarea că cuvântul din cęștiune e cunoscut numai în săcuime; ba chiar și din litera-

tura veche, e arătat numai din dicționaarele lui Páriz-Pápai, Bod și trebuie să observăm că acest din urmă fu secui, în-

tocmai ca și Baróti Szabó Dávid, în a cărui dicționar încă 'l găsim.

C. A. Pop.

ARPADIENII ȘI NEMANIDIENII.

(Suplimente politico-genealogice la istoria relațiilor Ungro-sârbe.)

(Căpăt.)

Din datele aici comunicate vedem dară că :

1. Dupăce Elisabeta s'a întreținut dela 1265—1287 în mănăstirea Sta Maria, numai la finea anului 1287 s'a măritat după Zavis. Despre ambii consoți de căsătorie se face amentire în anii 1288. 1289 și 1290, ear după moartea bărbatului ei întâmplată în August 1290, ea s'a reîntors de nou în mănăstire. Așadară ea nu s'a putut mărita în 1286 după Milutin.

2. Milutin n'a putut căpăta în 1286 Bosnia ca zestre ²⁾ pentrucă aceea a fost donată de mai nainte (1283) de către László al IV-lea unui cumnat al său detronat, care a și guvernat acest ducat pânăla anul 1314.

3. Milutin la anul 1296 n'a putut alunga dela sine pe Elisabeta, căci în acel timp ea era văduva lui Zavis.

4. Cu nestatornicia căsătoriei dintre Milutin și Elisabeta, cade de sine și «ființa de mamă» a Elisabetei cu respect la cele două fice numite Neda (Anna) Țarița.

Dacă acuma ne punem întrebarea, că oare Milutin fost a căsătorit de 2 ori ¹⁾ înainte căsătoriei lui cu fica țarului bulgar, și oare cine a fost mama fetelor lui? — atunci trebuie să luăm în considerare următoarele :

a) Afirmarea lui Engel, că Milutin a ținut întâi pe fata lui Ioan Angelos, și apoi alungându-o pe aceea a luat pe ducesa maghiară Elisabeta : să basază

¹⁾ Jirecek 281 încă zice: „dela 1286 întreagă Bosnia i-sa plecat lui.“

²⁾ Jirecek 281 zice: Milutin după persecutarea primelor trei muieri s'a mai căsătorit odată.

pe observările lui Gregoras Nikephoros (1295—1360), care numește de femeia primă alui Milutin pe fata principelui Blachian (sora muierei lui Dragutin.)

b) Din contră Pachymeres (1242—1308) zice, că: Milutin urându-și muierea primă s'a căsătorit din nou cu fata Sebastocratorului János.

Fiindcă Pachymeres a fost coetan și respective contemporan imediat cu Milutin, așadară de sigur, că afirmațiunile lui conțin mai mult adevăr decât cele a lui Nikephoros, care nu le găsim justificate nicăiri.

Dupăce știm, că Milutin a alungat pe fata lui János sub pretest de sterilitate ear dela cele două femei ultime n'a avut prunci, — așadara e învederat că fetele lui Milutin sunt dela femeia primă, adecă dela fata lui János. Dupăce mai departe în un contract ratificat între Milutin și între Carol Valois (27 Mai 1307) se face amintire despre unica lui copilă, care s'a născut dela Elisabeta ; — așadară ne convingem, că muierea primă alui Milutin a fost Elisabeta, care a născut încă ca fată o copilă (în 1308.)

Pe Elisabeta a alungat-o Milutin din motivul înamorisărei în ducesa de Thesalia. Afirmarea lui Nikephor cu privire la numele Elisabetei amentite în contract, se poate considera ca cauza fundamentală a rătăcirii lui Engel. Cumcă căsătoria lui Milutin cu Elisabeta a fost legală aparo din aceea, că au îndrăsnit a recomănda pe fata lui Milutin ducelui din Frância, și că curtea grecă a considerat căsătoriile cele 2 de mai târziu alui

Milutin de concubinată. Elisabeta a murit numai prela 1298—9.

Dacă dară nu putem afirma, că Elisabeta aceasta a fost fata lui János (cece ar fi în contră cu afirmările învederate ale lui Pachymeros,) apoi potom staveri următorea ordino a căsătoriei lui Milutin;

1. *Elisabeta*, originea li este necunoscută. Ea s'a măritat după Milutin — probabil — încă până când trăia bătrânul Uros. Pe dânsa a alungat' o la puțin timp după suirea lui pe tron; a murit pe la 1297—8.

2. *Janka*, fata principelui Neopatriei János I. alungată la 1296.

3. Fata țarului bulgar George (Terterij) I. Engel o numește pe aceasta «*Kotantica*» fără însă a argumenta aceasta numire. Când a ajuns pe tronul bulgar (1295) principele Swjaetoslav, Milutin a aflat de bine a intra în relațiune intime cu puterea nouă. Din acest incident a alungat pe femeia sa tesaliană și a luat pe sora lui Swetoslav (1295—6.) Aceasta a fost fata lui Terterij George I. țarul bulgar de mai nainte, născută pe la (1295—2.) Căsătoria nouă încă n'a ținut mult, căci Milutin în 1298 a estradat muierea bizanțienilor. Ea în urma acestora s'a măritat după Kutrules Dukas Mihály (1301), adecă după acela care a avut de muiere primă pe Ana principesa greacă și fosta miroasă alui Milutin.

4. *Simonis*, fata împăratului Andronikos al II-lea ¹⁾

Milutin, care prin căsătoria legată cu sora țarului bulgar Swetoslav s'a asigurat pre deplin, a străbătut de câteva ori în terenul bizantin. Politica greacă, ce s'a înspăimântat de ostirile lui Milutin, nu a aflat alt mijloc de scăpare decăt intrarea în «legăminte femoesti.» Că Milutin a avut deja și trei femei, aceasta n'a causat politicoi grecești multă spargere de cap. Îndată după alungarea primei femei au afirmat' că lui Milutin nu-i este ertat până-i trăește muierea a să căsători din nou; dupăce însă cu pu-

țin înaintea acesteia i-a murit muierea, curtea greacă a considerat căsătoria lui Milutin cu ducesa de Tesalia și Buigaria de concubinată și astfel după apucătura ei numai acuma are drept regele veduvă a închia a doaua căsătoria. Ducesa bulgară trebuie trimisă fără ceva ceremoniă.

Dupăce aceste schimbări de păreri erau favorabile pentru Milutin, care n'a putut avea copii legiuiți, așadară el s'a învoit la condițiune pusă și s'a decherat gata a reda terenul grecesc ocupat de dânsul. Poate că maniera lui ș'a legat' o de aceea speranță, că intrând în relațiuni cu familia domnitoare greacă: ar putea asigura tronul pentru copilul său natural Ștefan, căci de nepotul său, de fiul lui Dragutin n'a voit a ști nemica.

Împăratul Andronikos al II-lea a avut o soră cu numele Eudochia, care s'a fost măritat la anul 1282 după împăratul Trapezuntului Ioan al II-lea, și după moartea acestuia întâmplată la anul 1297 s'a fost reintors în patria sa în Constantinopol.

Lui Milutin i-au imbiat mâna acestei veduve tinere, cece Milutin a și primit momentan. Veduva însă a fost de altă părere. Esplicările față de dreptul de căsătoria legală alui Milutin, n'au folosit nemica veduvei. Ea deci s'a decherat cu toată hotărîrea, că voește a păstra memoria primului ei bărbat, și chiar dacă ar voi a să mărita: respectivul trebuie să aibă alte păreri față de fidelitatea și religiozitatea căsătoriei, ear nu ca regele Sârbiei. ¹⁾

Trăgânările Eudochiei, n'au împedecat făuririle ulterioare a planurilor curței grecești. «*Interesele de stat*» au sacrificat pe unica fetiță numită Simonis a Împăratului, care abia era de șese ani, precând Milutin număra 45 de ani.

În 1298 s'au validat și condițiunile ultime ale contractului, adecă ducesa a primit în loc de titlul avut până aci (despota) numele de «*Kralaena*» și s'a pre-dat regelui în Thessalonichi; ear regele

¹⁾ Pe inscripțiunea bisericii din Gracsanicza cetim (Miklosich 84): «Simonida Kraljica Paleologina, dsi cara Andronika Paleologa.»

¹⁾ De sigur ca a știut despre jurământul solemn alui Milutin făcut cu ocaziunea căsătoriei, dar s'a convins și despre frângerea ușoară a lui.

a trebui să predea Împăratului muierea bulgară și teritorul grecesc ocupat, deja.

Deși din motive religioase a fost în contra acestei căsătorii atât mama lui Milutin, cât și Patriarhul grecesc, totuși aceea s'a închiat.

Împărăteasa Irina mama lui Simonis, prin închierarea acestei căsătorii, s'a văzut implinită: pofta ambițioasă.

Împărăteasa Irina cu bărbatul său au petrecut mireasă abia de 8 ani și au cununat-o prin metropolitul Makarias din Ochrida.¹⁾

Aceasta căsătoria față de Milutin a avut urmări remarcabile.

Înainte de toate pentru alungarea muierei sale avute (sora țarului bulgar Svetoslav) a fost amenințat cu rebel din partea Bulgariei; rezolvarea pacinică a acestei amenințări a fost a se mulțami numai intervenirii curții grecești. Împărăteasa Irén, s'a căutat de mult mijloacele cum ar putea sui pe tronul bărbatului său pe copilul János. Mijlocul cel mai acomodat la aceasta l'a găsit în Milutin. În 1308 repausându-i copilul numit, ea a propus lui Milutin uniunea tronului Bizantin cu cel Sârbesc, ca astfel copii lui Milutin să fie asigurați în moștenire.

Temperamentul lui Milutin însă a nimicuit prospectele de copii.

El n'a putut aștepta maturitatea fizică a reginei, și astfel speranțele de copii s'au pierdut pentru tot-de-a-una.

Cu toate acestea Irén n'a abzis de poftele sale îngânfate. Dacă n'au putut fi copii lui Simonis aceia, în cari s'a pus ea speranța: a concretizat executarea planurilor sale lui Demetrius, copilul său. Milutin a fost influențat a designa de clironom al tronului pe Demetrius, pe care l'a și dus în Serbia ca să pășască în relațiuni cu fiitorii, săi subalterni. El însă în urma moleșirii sale n'a putut ajunge la rezultat cu maniera crudă a Sârbilor;

¹⁾ Întreagă ceremonia a decurs la convenirea întemplată lângă riul Wardar, Milutin s'a pogorit de pe cal ca să salute pe Împăratul și pe mireasă; în schimb au sunat treasurile. În 22 Nov. 1300 Împăratul s'a reîntors în Constantinopol.

a părăsit țara cumnatului său pentru tot de-a-una.

O altă probă față de fratele său Todor adus din Italia, în Sârbia a reușit tot în modul de mai sus; el a părăsit Sârbia în schimb cu ceriul senin al Italiei.

Acestea pretensiuni de tron din partea Bizanțului au avut aceea urmare, că lui Ștefan fiul lui Milutin i s'au scos ochii (vezi mai jos.)

În urma îmbierii soacrei sale Milutin a trimis ostiri sârbești contra Turcilor din Asia mică. Din viața lui Simonis ne au rămas puține date. După moartea soacrei lui Milutin, Simonis a mers în vizită la cumnatul lui Dragutin.

Ea în 1317 a luat parte și la înmormântarea mamei sale în Constantinopol. Ea a avut aici ocaziune a se convinge despre vanitatea vieții omenești, trăgând paralela între convetuirea sa cu bătrânul Milutin. De aci, n'a fost aplicată a reînturna în Sârbia.

Răbdarea lui Milutin, în urma îndelungei întrețineri alui Simonis în Constantinopol, s'a ajuns culmea.

El adevărat a trimis în Constantinopol o deputațiune, care a amenințat țara cu foc și fer, dacă Simonis nu se va reîntoarce.

Pentru mulcomirea lui Milutin, Simonis a aflat de bine a intra în ordul călugărițelor, consacându-se ca atare în «*Serrhe*.» După ce deputațiunea, în urma pășirii sale energice — în aceasta cauză — nu s'a mulțamit cu aceasta, ci din nou — început a amenința, — fratele mai mare alui Simonis: principele Constantin a rupt hainele de călugariță și în butul tuturor vătărilor a astrâns-o a să reînturna în Sârbia.

Cumcă Simonis după moartea lui Milutin s'a reînturnat în Grecia și a pășit în ordul călugărițelor se vede de acolo că tatăl său aruncă în ochi nepotului său Andronikos, cumcă el a continuat cu călugarița Simonis — mătușă-sa — relațiuni păcătoase.

Anul morții lui Simonis ne este necunoscut.

VI.

Fata lui László, voivodul ardelean.

Muirea a doaua a țarului Uros István (decsánszki) al III-lea, fata voivodului ardelean László, — încă necunoscută după nume.¹⁾

Cronologia acestei legături de căsătorie, își află intrucâtva aprobarea și prin documinte, întrucât nunciul papal pune pe László — pentru închiarea acestui căsătorii cu un principe necatolic — sub anatemă bisericească.

Gentilul cardinal a dat acest document de afurisenia în Pojon la 25 Decembrie 1309²⁾ zicând în dînsul: »... Ad notitiam siquidem nostram olim, dum ad huc Zagrabie moraremur (kb. 1308 sept. 9—25) ante nostrum adventum Budam veridica relatione perlato, quod inter nobilem virum Ladislauum voyvodam Transilvaniae et dominum Stephanum regem Servie tractatus habitus fuerat de filia ipsius Ladislai, catholicis orta parentibus, filio regis; ejusdem, a prefate fidei devianti rectitudine, matrimonialiter copulanda. Nos attendentes, quod non erat deens, nec espediens, ut filii obedientie cum inobedientie filiis per alicuius conjunctionis commercium miscerentur, cum per hoc de facili posset ipsorum obedientium fidei sinceritas violari, nostraque interesset super hiis tam in dicte favorem fidoi, quam ex officii prefati debito, de oportuna remedio providere, prefatum Ladislauum excitandum, amice, fraterne rogandum ac exhortandum caritative duximus, semel et pluries: dantes et nichilominus, prout requirebat ejusdem officii debitum, per nostras litteras in manditis, ut prefato matrimonii tractatui superse-

¹⁾ Pe acest voivod ce a jucat o rolă pondeasă în istoria Ungariei, l'au considerat până în zilele noastre ca un membru din familia Apor. Mai de curând a zis a să trage dintre Hermanești. Aci vocea a dechiera scurt, că ambe părerile sunt greșite, întrucât el să trage din familia Borsa — dupăcum au spus în fasciculul din Nov. 1890 a foiei „Századok.“

²⁾ Monum. Vaticana Hist. Regni Hungar. II. Instr. Budapest 1884. Series I. Tom. II. pag. 369.

dens, dictam filiam suam ejusdem regis filio matrimonialiter nequanquam copulare presumeret, quosque illo faciente, qui non vult mortem peccatorum, sed ut magis convertantur, et vivent, prefati rex et filius, suo regnique ipsorum salubri statui, divina eis assistente gratia, consulentes redirent ad ipsius ecclesie unitatem ac ipsos contingeret, quod nostro mediante studio, quod sperabamus in brevi, veram fidem, quam profitetur, docet et predicat mater ecclesia sinceris mentibus profiteri et ex tunc memorato Ladislao, et catholico cuilibet, abque divine maiestatis offensa, sueque detrimento anime, licitum erat ac liberum amicitie societatis vel parentele fedus contrahere cum ejusdem, Cumque postmodum ad praedictum locum Bude, divina nobis assistente clementia venissemus¹⁾ de supradicti concilii concilio et assensu statuendum duximus et etiam inhibendum, ut nullus dicte legationi subiectus presumeret de cetero alicui heretico, scismatico vel alii fidei christianae contrario maxime Ruthenis, Bulgaris, Rasis et Littuanis... filiam, neptem vel consanguineam suam connubio tradere vel modo aliquo copulare. Qui vero dederit, vel danti conserit, aut ex propositio et scienter huiusmodi scelestibus nuptiis astiterit, mulier etiam data vel tradita... eo ipso excommunicationis mucrone percussus se noverit. Et si infra mensem post publicationem huiusmodi sententiae... non redierit ad ecclesie unitatem... tunc contra eum... procedatur iuxta sanctiones canonicas et civiles. Verum quia sepedictus Ladislaus huiusmodi constitutionibus, inhibitionibus, exhortationibus et preceptis, contumaciter, obturans auditum, ac nobis contemptu superbe, inobedientiae tergum vertens intra designatos in constitutione predicta terminos restituere ac resignare, neca complemente dicti matrimonii desistere ac supersedere curavit, quamvis super hiis pluries monitus, et post eodem terminos diutius expectatus, patientia benignitatis nostre...

¹⁾ Aceasta deja s'a întemplat în 1309.

abusus est temere immo quodammodo in decisum . . . contra sepedictum Ladislaum, propter dictum contractum matrimonium . . . procedendum ecclesiastico supponimus interdicto.»

Din acest document dară vedem că cardinalul a știut despre intențiunea lui Ladislau în luna lui Septemvre 1308. Din acest incident a esmis interdict cătră toți catolicii pentru oprirea închierii atarei căsătorii, dând timp de o lună pentru nimicirea fidanțării de felul acesta. Față de Ladislau a așteptat și mai mult de o lună. Cumeă aici avem de lucru cu Milutin ear nu cu Dragutin, apare de acolo, că Dragutin a fost trecut deja în sînul bisericii catolice cu mult mai înainte și că papa Nicolau al IV-lea l'a fost luat — dimpreună cu țerile sale încă în 15 Marte 1291 — sub protecțiunea Sftului Petru.

Că când a repausat aceasta muierealui Ștefan, nu știm.

Arborele genealogic al Nemanidienilor.

Marele principe Uros I., femeia sa: *Anna*.

<i>Csudomil</i> mare principe (la Greci: Blacsin.)	<i>Desa</i> (Techomy) mare principe.
--	--------------------------------------

<i>Ilona</i> † după 1146. bărbatu-so: Béla orbul principe magiar la 1129, † în 1141.	<i>Măria</i> 1134—1190. bărbatu-so. ducele Konrad al II-lea de Znaimi la 1134.
--	--

<i>Fată</i> bărbatn-so: Belus, palatinul magiar și mare principe sârbesc † înainte de 1198.	<i>D(z)ávid</i> † 1173.
---	-------------------------

Stracimir
1189.

Mirozsló principele de Zahumlja † înainte de 1190. Muierea sa: Kulin, o soră de a banului bosniac după 1190.

Ștefan I. m. principe. născut la 1114 (?) a domnit dela 1159—1165, a abzis în 1195 a murit ca monach Simonian în 13 febr. 1200. Muierea sa: Anna († ca călugăriță sub numele Anastasia.)

Fată
bărbatu-so: în 1167
Lenárt Michieli,
conte de Osero

Ștefan Nemanjics al II. mare principe (ca rege: Ștefan I. ca monach: Simon) a domnit dela 1195, a abzis în 1224, † în 1127. Muierele sale: 1. în 1195 Eudokia Angela fata împăratului grec Elek al III-lea. 2. Dandolo. Henrik o nepoată de alui Doge de Vencencia, † înainte de 1220.

Vlk
Regele Dioklei și pretendentul la tronul Sârbiei (are succesori.)

Rastka
(ca preot: Száva) născut în 1169 † 1237. Primul metropolit al Serbiei.

Tich
1189 o fată alui Andechs-Merán Bertold.

Țarul bulgar Constantin. Muierele lui
1. N. elv.
2. Irén, fata lui Todor al II-lea împăratul Nikiei 1258, † 1270.
3. În 1270 Maria Kantacuzena.

3. Mihály născ. 1271, † după 1298.

N
János
Sebastocrator bulgar.

Ștefan al II-lea (Radoszló).
1224, abzis 1234, mers în Mănăstire é. m. în 1250.

<p>1. <i>Stefan al III-lea</i> (<i>Ulászló</i>) Rege din 1234—1241. 6. u. 1264. Muierile sale: 1. N. elv. 2. Prela 1230 Bolosz- láva, fata țarului bul- gar Asen János al II-lea, 1281.</p> <hr/> <p><i>Desa zsupán</i> † 1281. <i>Fată</i> bărbatu-so: George Cnezul.</p>	<p>1. <i>Uros István I.</i> (<i>Drágoszló</i>) Rege † în 1277. Muierile: Ileana Cha- ures † 1314.</p>	<p><i>Ulászló</i> † 1324 fidațata 1293 Morosini Konstancia (în Velencia.)</p>	<p><i>Uros(ica)</i> † înainte de 1314.</p>
<p>1. <i>Prediszló</i> (ca preot: Száva) metropolit sêrbesc prela 1255—1292.</p>	<p><i>Ștefan al IV-lea</i> (<i>Dragutin</i>) s'a născut înainte de de 1253: rege dela 1277—1281, după aceea principe al Sir- miului, guvernator a Banatului (mácsói bánság) † în 1314. Muierile sa: prela 1269 Katalin, fata regelui magiar Ște- fan al V-lea, † în 1314.</p>	<p><i>Erzsébet</i> bărbatu-so: Ștefan Kotromán, banul Bosniei superioare † prela 1314.</p>	<p>1. <i>Czaricza</i> 1308.</p>
<p><i>Fată</i> bărbatu-so: N. (pe timpul lui Béla al IV-lea în prinsoarea magiară.</p>	<p><i>Uros Ștefan (Milutin)</i> <i>al II-lea</i> născut în 1253, dela rege, † în 5 Nov. 1321 (după alții în 29 oct. 1320.) Fidațată 1269 Anna fata împăratului gre- cesc Mihály al VIII- lea: Muierile lui: 1. Erzsébet † 1297 2) Janka, fata lui Ioan Angelos prin- cipele Neopatriei. 3. Konstancia, fata țar- ului bulgar George Tortorij I. elv. 1298. 4. Simonis, fata îm- păratului grec An- dronikos II., † după 1321.</p>	<p>t. m. <i>Anna</i> † după 1331. Bărbatu-so: 1292 țarul bulgar Mihály al II-lea, † în 28 Juniu 1330.</p>	<p>t. m. <i>Uros István (de- csánszki) al III.</i> † în Sept. 1331. Muierile lui: 1. 1293, fata țarului bulgar Smilec. 2. 1309 fata voivodului ardelean László din familia Borsa. 3. 1326 Maria, fata lui Joan Pala- iologos.</p>
<p>t. m. <i>Konstantin</i> † 1322</p>	<p><i>Ștefan Uros (Dusán)</i> <i>al IV-lea,</i> născ. în 1312, împăra- tul Grecilor și al Sér- bilor 6 Jan. 1321 și în 1346, † 20 Dec. 1355. Muierile sa: 1331 Ilo- na, sora țarului bul- gar Sándor, † ca că- lugăr în 1370.</p>	<p><i>Dusica</i> † în etatea junotei</p>	<p><i>Leljka</i> † după 1348. bărbatu-so. Mladen Subics al III-lea dom- nul Almisei, Kliszi și Scardonei † în 1 Mai 1348.</p>
<p>3. <i>Uros Simon</i> «Pala- iogos, despotul Ae- toliei și Akarmaniei 1359 împăratul Sér- bilor și al Grecilor † 1371. Muierile sa: Thomais, fata prin- cipelui János al II- lea de Epiros 1359.</p>	<p><i>Ștefan Uros al V-lea</i> născ 1336, † în 2 D c. 1367. Muierile lui: 1. 1355 Szláva fata voivo- dului valah Ulean elv. 2. Elisabeta, fata enezului Usisei Vojszláv Vojnovics.</p>	<p>3. <i>Uros Simon</i> «Pala- iogos, despotul Ae- toliei și Akarmaniei 1359 împăratul Sér- bilor și al Grecilor † 1371. Muierile sa: Thomais, fata prin- cipelui János al II- lea de Epiros 1359.</p>	<p><i>Ștefan Uros al V-lea</i> născ 1336, † în 2 D c. 1367. Muierile lui: 1. 1355 Szláva fata voivo- dului valah Ulean elv. 2. Elisabeta, fata enezului Usisei Vojszláv Vojnovics.</p>

<i>Ioan Uros</i> 1371 domnul Tesaliei, † în 20 Nov. 1410 ca episcop.	<i>Maria Angelina</i> 1385, † 28. Dec. 1394. Bărbații ei: 1. Preljub Tamás dela 1367
---	--

—1385 domnul Joanninei. 2. 1386 Ezov Buon- delmonti † 1403.

Dr. Mauriț Wertner.

DIN TRECUTUL POPOARELOR SLAVE.

Slavii, în proporțiune cu alte popoare, apar târziu în istorie; despre patria lor cea mai veche abia auziam ici-coale câte ceva; ear despre faptele, viața și moravurile lor încă și mai puțin. Dar unde tace istoria, pășesc înainte alte științe, cari ne conduc sigur, câte-o dată încă și prea șigur, mai departe în obscuritatea timpurilor preistorice. Dintre științele acele, doară, mai audace au propășit în prima parte a secolului nostru, și încă și mai recente, limbistica, așa numită limbistica comparativă. Indienii, grecii, romanii, germanii, slavii, cheltii oarecândva au trăit la olaltă, au vorbit o limbă, au format un popor, — demult, foarte de mult, nu știe despre aceea nimic alta știință, numai limbistica. Aceasta adese-ori cu o simplitate uimitoare, ba să marturisim că adese-ori și cu o încredere uimitoare vorbește despre lucruri, pre cari omul nici odată nu le va ști; cel mai renumit reprezentante a științei acesteia, Augustin Schleicher, — până acolo a mers, că a scris o întreagă fabulă (Oaia și căii) în limba străvechiului popor indogermân; dacă însă ceva e șigur, e șigur aceea; că nici cel mai învățat philolog al lumii nu poate zice nici odată, despre un cuvânt: acest cuvânt l'au pronunțat indogermanii așa cu accentuarea aceasta, dintre coloritele nenumărate a sonului *a* tocmai cu spăcia pronunțată de mine, și chiar cu aceasta varietate a preaschimbăciosului son palatal *k*, ect. A și urmat în fine, ce e drept destul de târziu, o reacție puternică: philologii mai noi se retrag din ori-ce poziție, care antecesorii lor cu atâta

gloria au cuceritu-o, ear betrânii murmură pentru acestea și-i infruntă pre cei tineri.

Pre noi însă nu ne împoartă la acest loc chestiunile fonetice, și alte chestiuni gramaticale; ori-și-cum au pronunțat spre esepmlu indogermânii cuvântul acela care a însemnat «casă»; ori-și-ce este etymonul cuvântului acestuia, fapt e, că sanscritul *damas*, latineșcul *domus*, grecescul *domos* și slaviecul *dom* pre-o-formă însemnară «casă» și se vede a proba că popoarele indogermâne deja în timpuri străvechi au abzis de viața vagabundă nomadă, au edificat căse, adecă nu au stat pre un nivou inferior al cult urci. Dacă aceasta, și multe asemenea deduceri sunt adevărate, trebuie să presupunem, că și slavii au primit în comparație o cultură superioară în erediu, așa dară în locul datelor contemporeane, ce ne lipsesc, aceasta stare adusă din patria străvechie ar putea servi drept punct de mănecare, dacă totuși voim să ne formăm ceș-ceva idei despre relațiunile slavilor vechi. Numai căt că și pre terenul acesta s'a diruat credința necondiționată, care philologii cei vechi au depus-o în datele scoase din diferitele limbi. Verba valent usu! Casa poate fi palat, poate fi colibă, ma și decăt aceasta mai rea. Limbistica numai atâta ne poate spune, că indogermanii, precum bine observă Schraeder, deja n'au locuit pre lemne sau în peșteră, că și-au gătit locaș cu ușă și cu coperis (căci și aceste două concepte a fost deja cunoscute, precum ne arată convenirea espresiunilor de acest soi în mai multe limbi indogermâne), dar despre calitatea acestui locaș nu ne po-

tem face nici o icoană mai precise pur numai pre basa datelor limbistice.

Și acuma după acestea șiruri de orientare să urmeză icoana aceea, care și-o-a format despre cele mai vechi stări ale slavilor un învățat conștiințios și diligente, o icoană la care în prima linie au servit colorurile datele limbelor slave. Krek recunoaște că numai singur pre date limbistice nu-te poți basa trebue sigur, să-ți estinzi atențiunea și spre alte studii, cum e istoria străvechiă, anthropologia etc., recunoaște că cartea lui Schrader despre philologia comparativă și istoria străvechiă, care a apărut în 1883. și care vestește principii esențial diverse de păreri cele vechi, e cel mai bun op referitor aci, dar totuși nu știe rumpe total cu prejudețele vechi, ma apert enunță, că nu-l conturbă aceea știință, că mulți vor fi, cari vor afla icoana sa despre cultura strămoșilor indogermani foarte idilică și ideală. Că nici icoana aceea nu poate fi punctuoasă, care ni-o dă după aceea despre slavii străvechi, există în esenția lucrului, și pre aceasta ocolește cu voia colorurile întunecate, conține prea multă lumină, dar cu toate acestea e foarte instructivă și în multe privințe, încât i-a succes până acuma științei, așa se apropia de adevăr, că o vor ceti cu interesare toți aceia, cari urmăresc cu atențiune soarta variată a popoarelor slave în presente și 'n trecut. Nici nu trebue să zic, că omul acela, care ne dă o descriere așa de particulară din timpurile preistorice, are aplicare, ca din când în când să și rătăcească. Deja și singură împrejurarea aceea, că este absolut posibil deși numai în modru coniectat a defini timpul acela, când singuraticele popoare slave, cu cari ne 'ntâlnim mai târziu, încă nu s'au înființat, când adevă slăvimea forma încă un popor întreg, zic că deja și împrejurarea aceea, că nu știm în cari vremuri să punem pe străvechii slavi, cătră care mai putem adaugo încă și aceea, că pre cari locuri — o destul motiv, ca dela încercări de asta natură să nu așteptăm foarte mult. Dar ca aceasta să nu rămâia în aier, să

primim punctul de mâncare alui Krek, deși nu corespunde în toate recerințelor, adevă secolul al V-lea înainte de Christ. Prin combinațiuni științifice e probabil că atunci slavii, după ce deja s'au despărțit cu totul de celelalte popoare consângene, au locuit încă la olaltă în partea nord-estică a Europei, spre amezăi încă n'au ajuns țărmurile sudice ale Mării-negre, unde locuiau sarmatii, ear înspre apus n'au pășit nici preste Vistula nici preste Carpați, căci până acolo s'au estins germanii. Teritoriul ocupat a potut fi plin la sosirea slavilor cu riuri lacuri, locuri palustre și păduri străvechi. Estirparea pădurilor i-a costa muncă lungă și mare, nici aceea nu știm, că cu ce instrumente o-au dus în deplinire, au trebuit secolii întregi; până când veneticii au potut face regiunea aceasta aptă și acomodată spre locuire. Împregiurarea aceasta, zice Krek, ne esplică încâtva de ce apar slavii dintre toate popoarele indogermane mai pre urmă pre bina istoriei. Să vedem acuma, cum își închipuște Krek slavi în patria lor străbună.

Dacă și acela, care presupune, că slavii ca popor pastoriu au ocupat patria lor cea nouă, e silit să mărturisească, că vieța pastorală deja cu mult înainte de Christ o-au schimbat cu agricultura. Dar și pre prăsirea animalelor au pus mare pond, mai mare decât germanii, și caracteristica aceasta încă și atunci rămâne, când slavii deja s'au disolvat în popoare singuratice. Ocupațiune străvechiă au fost la ei și stupăritul, precum ne arată această împrejurarea, că în limbele slave aflăm numiri comune pentru albină, coșniță, miere și ceară: Cu prăsirea de vite a fost conexată și agricultura. Predilecțiunea acestora a potut fi în natura slavilor, dar doară a potut fi excitată și prin pământul locuit de ei. Pământul l'au cultivat bine și practic, precum aceasta apare din instrumentele folosite la cultivarea pământului și din numele bucatelor. E comună numirea plugului și a părților aceluia, precum și a grapei; aflăm la dânșii mai toate speciale de bucate din răsăritul și mijlocul Europei: seară, grâu,

orz, ovės, etc. Cuvântul, ce cuprindea toate speciile diferite de bucate (jito = bucate) s'ê deriva dela verbul «a trăi», bucatele dară însemnează nutremântul ca atare; aceasta ne demunstră, că la slavi bucatele făceau nutremântul principal. Din sêmênță măcinău fărină cu rișniță sau pe moară de apă, din fărină coceau pâne. Au cunoscut mai de parte napii, fasolea, lintea, bobul, macul, precum cănepa și inul, ceapa, aiul, hemeiul. Dacă ne adresăm la particularități, aflăm espreșiuni comune pentru arat, sêmênat, seceriș și cosit, e comun numele coasei, secerii, sapii, lopăți și a carului. Bucatele secerate le legau în snopi, le 'mblăteau pe ariă și le puneau în șură. Sarea, care indogermanilor stravechi era încă necunoscută, da un gust plăcut cărnurilor, cari probabil nu-le mâncău vie, ci fripte 'n frigare, sau fierte în apă. Din lapte găteau și caș, și mâncău și lapte acru. Aveau și poame, anume, mere, pere, vișine, cirese, prune și nuci. Cunoșteau nu numai o bere, și prin contact cu germanii au cunoscut și vinul. Fiindcă pentru oluirea lemnelor aflăm o espreșiune comună în toate limbile slave, suntem îndreptățiți a presupune, că poamele susnumite deja le cunoșteau, cel puțin în parte, și 'ntr'o stare nobilizată. Afară de pomi mai aflăm încă la dênșii carpên, goron, tei, răchită, mesteacăn, ulm, frăsên, pomnițar, plop și mai multe specii de brad, cu un cuvânt lemnele acelea de pădure, cari și acum s'ê fac în ținutul acela, pe unde căutăm patria străvechiă a slavilor.

Ocupațiunea principală a slavilor așadară încă în timpurile mai îndepărtate au fost agricultura, și aceasta în sine e destul, ca gradul culturai lor să nu-l ținem cu totul inferior. Au abzis deja de vieața vagabundă, au edificat căse, ma deja formau și comune, mai mici — mai mari. Părțile deosebite a căsii erau următoarele: treaptă, tinpă, pivniță, coperiș, grindă, părete, fereastă, poartă, odaiă cu ușă și cu prag, în odaiă însă era primitivă dispusețiunea; ceva în casă și probabil și oarecareva lăiți pre lângă păreți. Între casă și poiată a fost ocolul. Presu-

punorea, că slavii pro atunci locuiau sub un acoperement cu animalele, n'are nici o basă. Casa probabil era edificată curat din lemne. Cu toate, că la slavi ocupațiunea principală a fost agricultura, totuși mai multe specii de măiestrii și industria încă în același timp își iau începutul. Era în genore cunoscută măiestria de a toarce și a țese, din in și lână faceau mai multe specii de veștminte, s'ê pricepeau și la lucrul de lemn, și foloseau multe instrumente de fier, precum vișeu, sfreder, firez, clește, secure etc. Făceau care și luntre, firește nu cu multă măiestriă, luntrea d. e. era primă oară un trunchiu de lemn scobit. Cunoșteau aurul, argintul, arama, plumbul și încâtva s'ê pricepeau și la lucrarea acestora. Slavii dela natură nu-su belicoși, dar necesitatea nu odată li-a dat arme în mână. În vremurile vechi s'ê luptau cu săgeată, lange, sabiă, topor și cuțit, a fost armă din timpuri vechi vênată și praștia, ear corpul l'a coperit în rêsboiu coif și scut. Din motive obiective și limbistice e de respins părerea aceloră, cari cred. că armele acestea n'au avut și părți de metal, cu toate, că unele arme de piatră, deși poporul slav au pășit din periodul de piatră, au rămas încă în folosință. Locuitorii unei comune prin legamentul originii comune formau o comună, cu privire la originea aceasta comună portau un nume comun, aveau avere comună și antist comun, care în pace era judele și preotul suprem, ear în resboiu era conducătorul. Mai multe consângenități de acestea făceau gintea, care eară avea un cap comun. Din gintele acestea între sine bine organizate și neatârnoate una'de alta numai foarte greu și cu încetul în timpurile mai târzie s'a desvoltat poporul unitar sub conducere unitară; în istoria popoarelor slave mai pe tot pasul ne 'ntâlnim cu direcțiunea centrifugală a genților. Slavii au trăit în monogamiă, bata consângenității susnumite o forma un sêmțemint bine desvoltat față de consângenitate și șogorime. La alte popoare abia aflăm atâtea espreșiuni fine pentru relațiunile acestea, cași tocmai la slavi. În familia slavă toți

au avut drept egal ; nici femeile nu erau esențe ; averea comună fiind, nu cunoșteau conceptul de proprietate și ereditate.

Despre religiuinea slavilor, dacă mai poate fi vorba despre religiuine în timpul acesta, nu știm nimic ; numai atâta putem afirma sigur, că s'a dezvoltat într'un modru asemenea, precum sub asemenea condițiuni și la alte popoare s'a îndatinat a se desvolta : fenomenele naturii, mai ales acelea, cari cu șgomotul sau cu splendoarea cea mare influențau mult asupra lor, precum și acelea, cari cu natura lor risipitoare sau binefăcătoare îl cereau pre omul luptătoriu cu elementele sau îl inundau cu înbolșugare, dobândeau formă superștițioasă. Așa au devenit tot soiul de moravuri, basme, și expresiuni și comparații azi cu totul neînțelese. La aceasta însă ne vom mai revoca prin câteva rânduri, aci numai atâta vom aminti, că pre Dzēu mai toate popoarele slave îl numesc cu unul și acelaș cuvânt (*bog*), contra căruia și numirea spiritului necurat (*bes*) e comună mai la toate popoarele slave. Că înțelesul cuvântului *Dzēu, bog*, s'a schimbat sub influența creștinismului, e foarte invederat ; că *bog* ce a însemnat originalmente, putem da cu șocotca la din înțelesul expresiunilor, cari stau în conex intern cu cuvântul *bog*, precum sunt expresiunile *bogat* = avut, *ubog* și *nebog* = șerac etc.

Eacă, aceasta e în trăsuri principale icoana, care ni-o dă Krek despre slavii străvechi ! Nu e completă, multe trăsuri au rămas din icoană, în parte pentru aceea, că de sine se 'nțelege, sau pentrucă mai târziu și așa o să fiă încă vorbă despre ele, în parte pentrucă Krek n'a voit să ne pună înaintea ochilor întreaga vieată a slavilor ; ei numai acele trăsături le a amintit, din care putem judeca asupra culturii acelor. Și dintre acestea nu una lipsește, d. e. voiu aminti șemțul dezvoltat de colorii, care precum e de știut la popoarele șelbatice numai cu încetul se acute. Indogermanii în vremurile străvechi numai pentru colorii roșii și galbenă, adeca numai pentru colorurile cu valuri lungi, și pentru colorii albă și ne-

gră și-au creat expresiuni precise ; asemenea carență s'a aflat și la alte popoare în pruncia lor. La unguri, după cum stă pag. 533. vol. X. din *Magyar Nyelvör*, au fost colorii originale : alb, negru, sur și roșiu ; colorii originale : alb, negru, sur și roșiu ; colorii originale : alb, negru, sur și roșiu ; colorii originale : alb, negru, sur și roșiu ; pânăcând colorii brunetă, pestriță și verde e de origine slavică. Slavii au trecut preste stadiul acest primitiv încă în patria lor străvechiă ; o demostrează aceasta împrejurarea, că și numirile altor colorii, precum cea vinată, verde și sură, sunt comune mai în toate limbile slave.

Trăsăturile icoanei cunoscute Krek în prima linie le-a școs din învățătura limbilor slave : dacă Krek află în mai multe limbi slave expresiuni comune pentru un obiect sau concept, dînsul presupune, că obiectul sau conceptul acela slavii l'au cunoscut. Înșă nu poți crede necondiționat nici în principiul acesta : se 'nșchimbă înțelesul cuvintelor, câte-o expresiune își împrumută mereu conținut nou și diferitele graduri ale culturii încetinu progresante se șpălătolesc în cuvântul rămas rigid și neștrămutat. Dar și alte împrejurări încă ne admoniă ca să fim precauți. Vinul mai în toate limbile slave se numește *vino*. Ce putem deduce dintr'aceasta ? Că slavii au produs vin în patria lor străvechiă ? Aceasta nu se poate, căci poate bea vin și acela, care nu produce vin, ma după nume poate cunoaște vinul încă și acela, care de regulă nici nu bea vin. Dar apoi cuvântul *vino* nici nu e cuvânt original, se reduce latinescul *vinum*. Nu-i imposibil, că cu vița de via și numirea vinului încă a trecut dela popor la popor, și că slavii în patria lor străvechiă încă nu au cunoscut vinul. Ear că un cuvânt împrumutat cum s'a potut lăși în același înțeles la toate popoarele slave, fără ca să ne fiă permis a deduce din aceasta, că conceptul a fost cunoscut în limba slavă comună, — avem de exemplu cuvântul acela, din care s'a derivat ungurescul *penz*. Cuvântul slav *penenz* se reduce la nemțescul *phening* ; expresiuni strict corespunzătoare la acest cuvânt aflăm, cu esenția aceleia ruscă, în toate limbile slave, parte încă acuma,

parte în monumentele limbistice mai vechi. Pentru aceea însă nici Krek nu afirmă, că slavii ar fi cunoscut în timpul din chestie banii în înțelesul de azi, și la dinșii se făcea încă prin schimb comerțul, precum la germanii vechi. Este interesant că cuvântul slav *scot*, care corespunde goticului *skats* și nemțeseului de azi *Schatz* = thesaur, încă și azi înseamnă *vită*, deși în codicii vechi obvine și în înțelesul de bani. (Vezi latinescul *pecus*, *pecunia*.)

Dacă însă e sigur aceea, că doctrina scoasă din limbi singură nu e tot-de-a-una calauz sigur, așa Krek și în aceea are drept, că nici istoria scrisă nu e tot-de-a-una sânta-scriptură, și că nu e permis a afirma pre basa datelor unui croniecar ceva, ce contrazice frunțis cu alte date. Ungurilor nu le trebuie să meargă departe ca să afle la aceasta un exemplu bine acomodat. Câte stupidități s'ar putea scrie despre strămoșii lor, dacă cineva le-ar crede toate, câte s'au scris atunci sau mai târziu! E de știut, că nu-o dată s'a însemnat stupidități de acestea despre strămoșii ungurilor. În norocul acest dubiu s'au împărțit copios și slavi. Cartea lui Krek nu într'un punct rectifică părerile unilaterale de aceasta natură, și deși cade iciclea în eroarea contrariă, nici o dată nu afirmă nimic: cu totul fără basă, părerea contrariă, dacă merită atențiune, de regulă o face cunoscută în extras copios, așa, că ori-și-cine poate judeca însuși despre lucru.

Popoarele slave apar târziu în istoria, despre limbele slave și mai târziu primim încunoștințare. Când lumina istoriei străbate pân' la densii aflăm multe popoare de sine stătătoare, fiecare are altă limbă, cu toate că o consânginitate mare și comună se poate foarte ușor vedea în toate limbile slave. Cumcă popoarele acestea, și cumcă toate acestea limbi slave despărțite nu s'au dezvoltat odată, ci embryonul tuturor a existat deja în timpul supra-digat, aceea nu suferă îndoială. Krek presupune, că deja în patria comună s'a divizat slavimea în două grupuri mari, în acelea două, cari mai

toți slaviștii le numesc grupul nord-ost-sudic și grupul apusean. De acela se țin rușii și slavi sudici (bulgarii, sîrbii, slovenii); la acesta aparțin boemii, tēuții, polonii, și sîrbii din Lauzitz. Despre aceea, că în genere întru-cât suntem îndreptățiți a presupune o așa bifurcare în limbile slavice, și despre momenturile foneticești; pre care se basează *hypotesa* aceasta; nu pot vorbi la acest loc; voi aminti ea curios numai atâta, că la Krek afară de particularitățile acestea foneticești seci înaintea laicilor, obvin și numirile diferite ale *cocoșului* între argumentele aduse pentru corectitatea împărțirii susnumite. Nici trăsăturile caracteristice ale singurățicelor limbi slave nu le putem apreția aci; numai despre așa numită limba slovenă vechiă, care a jucat un rol foarte însemnat în vicața spirituală a slavilor, voi lăsa să urmeze câteva cuvinte cu atât mai virtos, căci cele mai multe cuvinte împrumutate de limba maghiară din slavime se reduc mai tare la formele slovene vechi. Gintea slovenilor a fost foarte estinsă; bulgarii de azi încă au aparținut gintei acesteia. În înțelesul acesta poate folosi cineva numirea de *sloven vechiu* încă și atunci, dacă aproabă susceperea cea mai estinsă de azi, că apostolii slavi născuți în Salonic în limba aceea au tradus sânta-scriptură, care o-au cunoscut în patria lor din pruncia începând. Contra acesteia Miklosich mai singur se află cu afirmarea lui, că Cyrill și Method n'au tradus sânta-scriptură pre limba aceea slavă, care au cunoscut bine și o-au vorbit fluent, ci pre limba locuitorilor din marea împărăția a moravilor. În conex cu aceasta stă o *hypotesă* audace istorică, conform careia majoritatea locuitorilor din marea împărăția a moravilor ar fi fost slovenă, și nu boemă-toțască, căci elementul boom-toțesc numai mai târziu ar fi pătruns înainte și ar fi contopit în sine vechii locuitori sloveni. Mai de nou s'au ridicat argumente tot mai serioase în contra părerii acesteia, așa e de a înțelege că pre lângă *espresiu*nea *sloven vechiu* din când în când apare ează și *espresiu*nea *bulgar vechiu* sau numirea *slavă bise-*

ricească, ce ocolește chestiunea geografică.

Dar să lăsam limbile slave, și să vedem, cum apar în istorie popoarele cum se estind spre amiază și spre apus, și cum inundă ținuturile, pro unde până atunci nici de veste nu le-au auzit. Și aceasta o parte a fierberii aceleia miraculoasă, care a trecut cu valuri mari preste întreagă Europa, a resturnat împărții vechi și a creat cu totul relațiuni nouă, ordine sau neordine; o parte a năvălirii popoarelor. Precum acopere obscuritate înființarea mișcării acesteia puternice și singuraticile ei părți, așa e cu neputință a cunoaște tot-de-a-una slavi din labirintul popoarelor și ai petrece pas de pas în drumul lor. Mai ales numai din relațiunile apărute după finirea năvălirii popoarelor putem deduce, că și pe slavi i-a răpit cu sine marele curent, i-a mână în ținuturi îndepărtate, și că doară și ei din necesitate, sau doară pentrucă și pre ei a petruns pofta de aventuri, s'au pornit cu mână narmată a-și căuta o patriă nouă mai fericită. Nu voim a scruta aici, că oare sub Veneți și Anți tot-de-a-una popoare slave trebue să n'ntelegem, nici aceea, ce parte au avut slavii în expedițiunile hunilor, că oare slavii au fost esclusive un soi brachicephal, ori că oare dintr'un început nu a fost unitar tipul slav, așa că între ei era și tip dolichocephal. Omitând seria întreagă a chestiunilor neresolvate grăbim la punctele, pro care cado lumină mai mică au mai mare, și lăsând particularitățile vom espune rezultatele, la cari a ajuns Krek în chestiunile acestea.

În periodul amintit estensiunea slavilor e mai mare spre amiază și apus în contra cu estensiunea cea mai vechiă, care era spre nord directată Răsăritul deja din vechi vremuri era ocupat de popoare finno-

ugrice, cari l'au și apărat cu tenacitate. Apoi bulgarii și maghiari au ocupat ținuturile nord-ostice ale Mării Negre. Spre răsărit era închisă calea, slavii dar au tins spre sud-vest, și mănecând pre urmele goților apuseni, la începutul secolului al VI-lea au pus sub potestatea lor ținutul nordic al Dunărei inferioare. În decursul secolului acestuia s'au estins spre amiază în Moesia, Thracia și Macedonia, ținuturile transdanubiane ale împărăției romano-răsăritene; unele ginți în secolul VI și VII. și la începutul secolului al VIII. au pētruns în Thessalia și Epirus, ma unele și în Pelopones, încât chronicării byzantini sē plâng, că deja toată Hellada s'a slavizat. Slavizarea aceasta însă a fost trecătoare, și locuitorii indigeni nici decât nu s'au stēpit cu totul despre ținuturile acestea, ei și acum așa de tare a rēmas, că a fost în stare a contopi în sine ici-coale pre slavii mai resfrăți.

În Moesia cu timpul bulgarii de origine turcească în 679 și 680 și-au înființat împărăția de sine stătătoare. Dar nu preste mult li-sē contopește cu totul în slavime naționalitatea și limba și numai numele le mai rēmane. Deja în secolul al X-lea sub limba bulgară e de a-sē înțelege esclusive numai cea slovenă, și deși scriitori străini li nūmesc bulgari, ei însuși sē mărturisesc sloveni. Am amintit deja, că în așa înțeles au vorbit când despre limba *bulgară-vechiă*, când despre cea slovenă-vechiă aceea, cari cearcă în peninsula balcanică patria propriă a limbei slave bisericesti.

(Finea va urma.)

O. Asbóth.

NUMIRILE ARDEALULUI.

(De dr. Al. Márki.)

Mulți sunt aceia cari au făcut imputare «Reuniunei Carpatine Ardelene» că comisiunea emisă în afacerea mapelor și a numelor topografice se ocupă aievea cu *maghiarizarea* acestora; o imputare cu atât mai groaznică [cu cât aceasta comisiune și desvoaltă activitatea în *Ungaria*. Dar acuzatorii și criticii aceștia sunt în mare rătăcire în ceea ce privește munca acestei comisiuni. La prima părere ar crede omul că spre delăturarea rătăcirilor ar fi cele mai acomodate: răpoartele despre ședințele ținute publicate în foaia «*Er-dély*», dar mai cu seamă rescriptul trimis reuniunei de cătră «Reuniunea Istorică maghiară» chiar în afacerea numirilor topografice; dar așa se vede că pre toate aceste le-au trecut cu vederea domnii critici și acum, când în cele mai multe părți s'au constituit deja despărțeminte de-ale acestei reuniuni, e timpul cel acomodat ca să ne declarăm că *ce voim?*

Unei părți, a foilor săsești mai cu seamă însă foiei *Siebenbürgische deutsches Tageblatt* nr. 6219 și *Kronstädter Zeitung* nr. 133 a. c., căror altcum le-a răspuns deja despărțământul din Brașov în 7 Iunie; îi răspundem cu Goethe:

«Wir suchen, die Dinge zu benennen,
Und glauben am Namen sie zu kennen.
Wer tiefer sieht, gesteht es frei:
Es bleibt immer was Anonymes dabei.»

Scopul nostru este, că în cărțile de știință, mape, scrisori, documinte, ba chiar și în viață să se îndelețnicească publicul la folosirea numelor *adeverate* și că pre teritoriul Ardelean să nu rămână nice un loc de ceva Doamne-ajută nebotezat.

I.

Ce să ține de partea primă a problemei noastre, noi încă ar trebui să punem întrebarea, carea încă de pre vremea lui Pilat de atâtea ori a fost repetată, că «Ce-i dreptatea aceea?» Care nume

să 'l credem de *nume adeverat* în viața oficioasă, privată sau în știință?

Acel regulament, pre care l'am primit de la institutul geografic din Viena ia ca basă în țara Ungurească edițiunea oficioasă: «*Magyar helység névtár*», punând în mapă acel nume, care 'l găsește în cartea amintită. Aceasta se bazează pre învoiala ce a avut loc între guvernul nostru și ministerul comun la 20 Noiembrie 1891 când spre recunoașterea legalității acesteia «Reuniunea geografică maghiară» fu silită a aduce aceasta afacere prin baronul Alexie *Nopcsa* înaintea delegațiilor și prin rezultatul obținut, care ministrul de interne l'a luat cu plăcere spre cunoștință în 9 Mai 1893 sub nr. 73. 203. ex 1892, s'a pus capăt ori cărei nesuințe de a induce mapele militare numiri de acele, cari nu's recunoscute de oficioasă. O problemă a comisiunei noastre este deci aceea că se aibă grijă că oare în noaua prelucrare a mapelor militare s'au luat în vedere destul cu acuratețea numirile topografice oficioasă sau nu și ca erorile comise sau de-a-dreptul sau prin mijlocirea reuniunei geografice să le aducă la cunoștința institutului geografic din Viena. Problema despărțământelor e (în aceasta privință) a comunica cu comisiunea centrală observările lor *legalisate*. Dacă s'ar întâmpla, deci ca mapele militare să folosească o numire ungurească acolo unde în cartea oficioasă se află una română sau germană, atât datorita despărțământelor, cât și a comisiunei centrale e a lucra în acolo ca să fie folosit numele original *oficios*. Tot asemenea trebuie să fim cu băgarea de seamă întru aceea că din greșală sau negrijă nu cumva să fie lăsate afară numirile maghiare recunoscute de stat, nice în acel cas, când acele ar obveni fie chiar numai paralel. Tot așa stă și cu numirile nemaghiare. Mapele militare folosesc mai cu seamă acele numiri cari sunt folosite

de edițiunea cărți ei oficiale »Holysógnóvtár.« Numirea paralelă o folosește sau cu litere mai mărunte, sau numai în paranteso.

Așadară este eschisă înputarea ce se face sub titlul șovinismului fie din parte maghiară, fie nomaghiară, reuniunii geografice în mai mult ca 22000 de casuri — care o numărul comunelor, pustelor, etc. a căror însemnare se face — și prin urmare *aceasta* acuză nu o compoto nice pre Reuniunea carpatină Institutul geografic din Viena se bazează pe idci nedubitavere și stricto în ce privește poreclirea și numirea topografică a părților de hotar, munților, dealurilor, dîmburilor, riurilor, păraielor ș. c. Comisiunea noastră încă se acomodează acestor regule. Întru cât însă institutul în toate cele ce privește revisiunea acestor numiri primește observările legalisate a reuniunilor de turiști și în specie a «Reuniunii carpatine ardelene» după cum s'a dechiărat în 9 Aug 1892 sub nr. 11877; e lucru foarte natural că cu ocaziunea reambulărilor de revisiune, atât comisiunea centrală cât și despărțămintele aceleia au de împlinit o afacere destul de importantă. Dela despărțăminte așteptăm ca să umble în afacerea aceasta și prin întrebări și interogatorii, date catastrice și de altă natură dar oficiale și fide demne să stăverească până în cel mai parțial detail că ce numiri 's la modă prin ținutul respectiv? În ce privește *modul* de scrutare, le stă la dispoziție îndrumarea ce se află în opurile lui dr. J. Jankó titulate: «A Kalotaszeg magyar népe», — «Torda», — «Aranyosszék és Torozskó magyar népe.» Notările, cari merg în detailurile cele mai profunde, arată numai că ce mare nefavor e împrejurarea că pre lângă oficerul sau oficerii reambulanti se rătăcește cutare om neînvățat, neconștiențios și șovinst. Dictează oficerului care nu cunoaște limba și spiritul poporului din locul respectiv numiri de atare natură cari afară de cel ce le dictează, nu le pricepe nime altul. Așa de esomplu în zona a 18-a columna XXVIII. face din numirile de prin ținutul Bánffy-

Hunyadului — altcum 4 din 5 părți maghiare — nume românești sau adaugând la cuvîntul unguresc o sufisă românească sau schimosindu-l formal și traducându-l pre românește. Așa s'a făcut apoi din Tisztás: *Tisztásului*, din Zörke: *Zerche*, din Borzás-hegy: *D. Borzasi*, din Kőhegy: *Hovaitza*, din Részeg-hegy: *Vér-furiszeg* etc. etc. Au ertat este oare ca din pur șovinism se espunem oastea pericolului ca în cas de răsbel, în urma numirilor greșite și necunoscute în ținuturile respective, sa fie dusă pre ghiață? E lucru patriotic și de onoare ca (conform rescriptului în ministru de interne dtto 7 Martiu 1894. numărul 15834) oameni pricepători de lucru și vrednici de încredere să deie mână de ajutor oficerului reambulant făcînd posibil ca acela la fața locului să noteze numirile adevărate conduși fiind de simțul de dreptate, de stare adevărată a lucrurilor, ear nu de aceea idee rătăcită că prin octoarea acelor numiri devine plăcut seau înaintea ungurilor sau a naționalităților schimosind astfel chipul etnografie a ținutului respectiv. Aceasta ar fi «năvală contra adevărului recunoscut» dar comisiunea reuniunii carpatine nici de cât nu e aplicată a lua drept virtute aceea ce e păcat celor 7 taine. Din contră îndrumă și roagă pre toate despărțămintele sale ba și la dorința institutului geografic să deie deslușirile necesari oficerilor reambulanți pre onoarea lor de cetățeni și să nu conceedă, ca aceia să ajungă sub o influință unilaterală ba poate chiar réuvoitoare și ea prin însemnarea de numiri greșiți să aducă ostea în pericolul cel mai mare la timpul său. E de dorit deci ca cu ocaziunea reambulării teritoriului ce aparține respectivului despărțămînt, tot-de-a-una să fie de față 1—2 membrii cari se cucunoască bine limba poporului și locurile respective și cari nu pregetă a aduce jertfe în interesul binelui comun.

Comisiunea centrală va comunica cu singuratecele despărțăminte regulamentul institutului geografic în respectul acesta în copii rugându-le ca să se acomodeze aceluia în modul cel mai strict.

II.

La criticarea mapelor menite pentru folosul privat, școlar și științific nu ne pot deobliga însă regulamente de atare categorii. Ca nu cumva din cele 22 mii comune etc. prin folosirea de diferite numiri să se facă 44 sau 66000, reuniunea geografică a decis a se acomoda după «indicele topografic» a respectivelor state întrucât răspicarea acelor nu ar pretinde transcriere. E prea bine cunoscută disputa cărea s'a finit nu de mult — în Budapești Szemle — între dr. Eugeniu *Simonyi* și dr. Carol *Brózik* cari aveau păreri chiar contrari în respectul acesta. În faptă, nu ne putem destul feri de numirile cari erau preste măsură fabricate și contra căror fu locul a protesta în ședințele reuniunii geografice. Noi numai de aceea decisiune a reuniunii geografice avem a ne ținea acum, că adevărat și în mapele nemilitare să luăm ca basă datele indicelui topografic officios.

Dar aceasta nu e dogmă și mai cu seamă la scrierea cărților de școală prea adese ar fi vai de scriitorii cari s'ar nesusi a se acomoda ștrictie numai după acestea. Pre acest teren la noi ține știința mai cu seamă punctul de vedere al practicizmului înaintea ochilor și nu mult îi pasă de acusa șovinismului amintită mereu. Sasul serie numirile nemțește, românul le face românești, ungurul ungurești folosind în loc de Wien: *Bécs*, în loc de Pettau: *Posony*, în loc de Viddin *Bodony* etc. Rusul serie *Budin* în loc de Budapești; *Bratislow* în loc de Pozsony; *Jager* în loc de Eger etc. pre când hussarii lui Bach au făcut din *Böszörmény*: *Wüthender-Armenier*. Eacă folosirea arbitrară a numelor topografice în vecinătatea nemijlocită cu ridicolul.

În părțile ardelene poporul și știința încă au tractat pe o formă de acurat cu numirile topografice. Ungurul a făcut din Weidenback: *Widombák*, din Weingarten: *Vingard*, din Hasengarten: *Házsongárd*, din Hochstadt: *Hostat*. Că naționalitățile ce-au făcut cu numirile hotărit maghiare, o

destul a arunca o singură privire pre oricare mapă spre a ne convinge.

Aceasta tândălire și nesiguranta în privința numirilor topografice e așa de veche, ca însăși cartografia maghiară. E prea destul dacă aruncăm o privire pre cele mai vechi mape ale Ardealului. La a 1528 a edat *Honterus* mapa Ardealului deosebit precând mapa primă a Ungariei fu edată de *diacul Lázár* la a. 1553. În prima vedem spirit nemțesc în ultima spirit unguresc. *Honterus* toate le serie nemțește. La el *Aderhely* = *Udvarhely*, *Armdorf* = *Árapataka*, *Borprig* = *Borberek*, *Brenndorf* = *Botfalva*, *Durnen* = *Tövis*, *Holwilegn* = *Holdvilág*, *Neumarkt* = *Kezdi* = *Maros-Vásárhely*, *Thorenborg* = *Torda* etc. Cu un cuvint marele învățat săsesc a făcut deja la anul 1528 aceea cu ce'l acușă acum foile săsești pre domnul *George Papp*, colaboratorul revistei *Erdély*, traducând și botezând locurile după placul său. Mapa cea mai veche a Ungariei (1553) se acomodează mai mult numirilor officioase, dar uu perde din vedere nici numirile populare. La el nu aflăm *Heidendorf* ci *Besene* (*Besenyő* din ținutul *Bistriței*), nu *Zeiden* ci *Feketehale* (*Feketehalom*), nu *Michelsberg* ci *Mihelfalu* (*Kis-Disznód*), nu *Donnerstadt* ci *Monra* (*Monora*), *Zassebès*, *Zazvaros*, în unele locuri folosește și numirile paralele d. e. înainte stă: *Colosuar* și după el *Clausenburg*, *Brassa* și după el *Cronstadt*, *Sassburg* (*Schässburg*) și după el *Segesvár*.

Aceasta confusiune, nu o se încete până nu vom găti *pragmatica numirilor în țara ungurescă*. Aceasta e problema Academiei de știință maghiară, a reuniunii geografice maghiară, a reuniunii Istorice ungurești cu sprijinirea guvernului. A noastră dătorie e numai a le ajuta cu ce putem. Întrebuințarea acestor numiri nu-i jucărie, nu-i permis a o espune acesta volniciei personale.

Nu amintesc acele interese pondroase ale istoriei culturale, cari s'le legate de cunoașterea și esplicarea acestor numiri. *Egli* esplică în opul său *Nomind geograficea* (1870—80 și mai nou 1883) la 42000 numiri topografice geografice scri-

ind și Istoria numirilor geografice. Urmasul și sprijinitorul cel mai mare și mai înfocat al lui *Egli* în țara noastră fu *Fridrich Pesty* care desfășură teoria adunării numirilor topografice și prelucrarea acelor așa chiar în opurile sale întitulate «*Helynevek és a Történelem*» «*Magyarország helynevei*» în cât ori cine, care se ocupă cu întrebarea aceasta serios, nu poate să întrelese studiarea acestora. Spre a putea detrage însă rezultatul final al acestor studii, abstragând de mai multe monografii singuratică, e neapărat de lipsă a cunoaște opul vechiu hidrografic al țării unguresști de *Teodor Ort-vay* și geografia istorică a Ungariei de *Desideriu Csánki*, din care altcum numai un tom a apărut.

Acești învățați is. cam sēci la stil, dar foarte înștructivi. În cărțile lor nu affi un singur dat care nu ar fi argumentat cu document fidedemn. La fabricarea de frasē nu au vreme dar nici oca-siune. Nu ne oferesc lectură ci un onomastikon monoton al numirilor vechi din țara ungurescā. Dar, fără ca ei să facă cea mai mică alusiune, nime nu a dovedit încă până acum mai acurat și mai vederat, că numai prin restaurarea numirilor istorice vechi se va putea și că numai așa e permis a aranja afacerea numirilor topografice în Ungaria. Aceasta voim noi a o face nu numai cu numirile ci cu toți factorii geografici. Așa d. e. vom întrebuița în mape și în cărțile știintifice în loc de *Schullergebirg* numele său vechiu istoric care în gura ciangăilor încă și azi trăește, *Nagykő-havas* în loc de *Piatra-mare* etc. fără a voi să nimicim numirile altor limbi esistente aieva.

Că reconștruirea aceasta a numirilor topografice e prea îndreptățită, nu mai începe nici o îndoială. Mii și mii de numiri ni-s'au îngropat prin eveniminte istorice nefavorabile a căror restaurare o cere nu numai cea mai elementară palpitate de stimă ci și cerințele vieții practice. Dar aceasta o cere nu numai interesul ungușilor ci și interesul naționalităților. Nedreptate acestora la nici un cas

nu li-sē poate face. Dela anul 1867 în coace e drept că în multe locuri s'au întimplat maghiarisare de numiri unde nu avem dovezi că oare poporul putut'a esprima cum se cuvine numirile maghiarisate. Doar încă și acum, mare parte din aceste numiri s'au produs prin schimosirea numirilor ungurești vechi; apoi potențierea confusiunei de limbi de la turnul Babilonului așa cred nu e în interesul și spre binel nimōrui; cu atât mai puțin noauă a căror țintă e a face accesibile aceste ținuturi plăcute a iubitei noastre patrie și a simplifica după putință numirile.

Drept-aceea reuniunea carpatină încă în 12 Octombre 1893 a decis că în interesul rehabilitării numirilor acestora, mai întâi va recerea pre autoritățile ardelene ca să-i stee întru ajutor «la straverirea numelui maghiar după *date istorice* a dealurilor, munților, riurilor, păraielor etc. cu numire străină.» Tot în acest obiect a cerut mână de ajutor întru defigerea ideilor fundamentale dela reuniunea istorică maghiară carea a și satisfăcut acestei rugări prin rescriptul său de dtul 7. Decembre recomândând posibila conservare a numirilor. Singur comitatul Făgăraș a declarat în 3 Ianuar 1894 că scrutarea în obiectul acesta e lucrul oamenilor învățați ear nu a autorităților comitatensē; față de întreprindere ca atare nu are însă nimic contra. Comitatul Szōlnok-Doboka luând în considerare că 32 numiri a modificat deja a amānat aceasta afacere pre timpuri mai acomodate Comit. Clujului în 30 Octobre 1893 a indicat locurile a căror numire o recomândă activității reuniunei. Comitatele Szilagy (16 Nov. 1893), Csik (30 jan. 1894), Udvarhely (21 febr. 1894), Torda (23 mai a. c.) au esmis o comisiuni în aceasta afacere, ba comitatul Csik a prezentat chiar un proiect cu privire la modificarea numirilor nema-ghiare pre basa tradițiunilor populare, care l'am dat spre studiare monografului sēcuiunii dlui dr. *L. Szādeczky*. Comisiunea a mai recercat încă pre mai mulți istorici ca cerend; să ne deie deslusirile necesarie. Scopul s'a insinuat ministrului de

interne și în ce privește cartea funduară și ministrului de înstruățune.

Din toate aceste putem vedea că mai întâi voim a pune pedecă schimbărilor ușuratece și încă chiar cu factori chemați spre aceasta.

Ca să se încunjure și delature făurirea, schimosirea și introducerea ușuratică a numirilor, reuniunea are de gând a se acomoda în aceasta privință regulilor esistențe în patria noastră și va urma modul unic cu ajutorul căruia introduce numirile modificate și în mapele militare. Deci atât comisiunea centrală cât și singuratecele despărțeminte nu poate nice schimba nice făuri din nou după gustul său nice un singur nume. Dacă însă s'ar arăta lipsa unei schimbări sau modificări noaue, studiând cu de-a-măruntul proiectul făcut va defige numele istoric al locului respectiv fără de deosebire că acela maghiar este sau nu? Îsprăvind aceasta rețearcă în afacerea modificării pre autoritatea respectivă carea esaminând aceasta cauză, eventual recercând și pre reuniunea istorică și geografică să-și deie părerea în privința aceasta, dacă o află de bună aceasta o prăsintă ministrului de interne. Numai după aprobarea mai înaltă pot ajunge aceste numiri și în limba comună și oficioasă.

Aceste modificări pot fi de două specii. Sau de atare, că în locul numelui folosit până aici, se introduce alt nume mai vechiu, mai corăspunzător și mai bine sunător; sau de atare, carea hotărăște numele ce e a se folosi paralel pre lângă numirea folosită acum. În indicele oficios se folosește în cazul prim numele nou în locul prim și cel vechiu în al doilea, în cazul al doilea însă se folosește numele vechiu în locul prim și cel nou în al doilea atât în mape cât și în indice, cărți etc. Nice în «calăuzul de drum» (Itinerarul) rēuniunei carpatine nu poate să se strecre nice un nume care nu e recunoscut de nume oficios.¹

Esmisiunea poate proiecta însă și numiri noaue, ceea ce a și făcut deja cu stâncei; revista sa e deschisă în privința acesteia ori cărui proiect și ar fi prea-

curios a închide coloanele acesteia dinaintea turiștilor proectanți. Dar până când comisiunea nu și-a dat părerea, până când reuniunea nu a decis în respectul acesta, proiectul rămâne numai părerea singuratică personală a respectivului. De câte ori ar obveni lipsa de a boteza un loc frumos din punct de vedere turistic, care încă nu ar avea nume; numele nou nu poate fi dat, decât numai în limba statului.

De multe ori obvine necesitatea de a transforma cutare numire maghiară, fie că are înțeles maghiar, fie că causează greutăți în orientare. Căci bine știm doar că în Ungaria avem preste 535 locuri a căror nume e luat după cutare sânt și mai multe locuri poartă numele aceluiași sânt fiecare cas de aceasta natură, limba de stat e dătătoare de ton.

Eu nu mă-aș multămi cu remaghiarisarea numirilor și atât ca patriot, cât și ca istoric, ca istoric, mă nēsuesc numai spre rehabilitarea numirilor istorice. Trēbue să rămână deci toate acele numiri române, săsești, slave, decât cari nume maghiare mai vechi cunoaștem. Dar fiecare trēbue să fie basat pre documens fide demn. Astfel atât maghiarul cât și sasul și românul poate fi liniștit în rebotizarea unelor numiri până când purcederea etimologică sau traducerea numirilor atât cu privire la trecut cât și cu privire la present ar modifica chipul etnografic al câte unui ținut, la ceea ce nice unul nu ne-am învoi atunci apoi nu se va întâmpla aceea ce avu loc în comitatul Zolyom unde au maghiarisat 111 și în Vas 90 comune așa că poporul sau nu a luat cunoștință despre acele, sau în cele mai multe casuri nici că putea rēspica numele nou.

Noi numai în acel cas am cuteza a propune rebotizarea radicală, când e vorbă de numiri paralele; în alte casuri tot-de-a-una dorim a umbla conform necesității actuale. De modificare radicală nici că voim a face amintire până nu va apărea continuarea cărții amintite a lui Desid. Csánki pre a cărei basă vom putea face proect concret. Nu avem nice o

propunere față de carea nu am osercia noi singuri critica cea mai strictă. Fiecare proiect al nostru care se referă la ceva modificare sau rebotezare îl punem sub votul decisiv al autorităților al unei reuniuni științifice și al guvernului. Pre lângă precauțiunea și — dacă vom chiar — moderarea proprie urmată astfel de la început, nime nu are cauză a ne imputa și a ne acuză cu volnicii.

Susținând libertatea cea mai mare a părerilor singuraticilor membri și despărțeminte pre terenul literar și social, vom urma și de aici în colo acelor idei pre cari în liniamente principali am avut no-

rocierea a le espune până aici. Calculăm pre sprijinul membrilor din loc și a despărțemintelor din provincie carea prea adese cere multă osteneală. Cu cea mai mare plăcere punem la desbatere ori ce critică serioasă, din afară, dar odată pentru tot-de-a-una respingem acele acuză care ne impută șovinism, politisare. Noi suntem nește muncitori modești dar serioși ai culturii maghiare și stăm pre acel teren, pre care putem munci mai departe cu ori care fiu al patriei acesteia neconturbați dar cu succes.

Trad. J. C. Pop.

ÎNSTRĂINATA.

Cucule mândre cucule,
Ce cânti frumos în pădure,
Vara vii, toamna te duci,
Nu știu ce mânci cum te culci.
Mânânci putregaiu de fag,
Ca să fii la oameni drag.
Io cucule fétu-meu
Mânânc tot pâne de grâu,
Și trăiesc destul de rău.
Codrule frunzuță lată,
Pice peatra nu te bată,
Codrule frunză mierie
Io-i plânge tu mă mângăie,
Codrule frunză galbână,
Io-i plânge tu mă leagână.
Frunză lată după baltă
Fostu-mi-o și bine-odată,
Da-s-o 'ntors frunza pe tâu,
Și-acum 'mi destul de rău.
Doamne Dumnezeu! mieu,
Spune-mi cum să trăiesc eu?
Spune-mi Zeule ceresc,
Că mult mă tot necăjesc.
Tuturor li lumea dragă,
Mie mi cerneală neagră,
La toți li în lume bine

Mie-mi e ca pe tăciune.
Turtureaua-i turturea,
Și 'ncăși face voie rea
Dacă-și perde soția;
D'apoi eu cum se-mi mai fac,
Că mi-o dat răul de cap.
Cei cu barba până 'n brâu,
Nu petrec cât petrec eu,
Cei cu barba la genunchie,
Nici ei nu petrec mai multe.
Plânge inima în mine,
Ca 'n cel ce n'are pe nime.
Tot aștept din an în an,
Dar n'a fi bine șohan,
Tot aștept din zi în zi,
Dar bine șohan n'a fi.
Spunea-și soartea-mi la vecine,
Dar mi-su negre de streine,
Și nu m'or rîde de mine
Ștrăinu 'n față-ți vorbește,
La spate-ți rîde, ochiește.
Nimeni nu-te șinălește.
Vai de mine ce să fac,
Că mi-o dat dorul de cap.
Și tot tac nu zic nimică,
Lacrămile-mi din ochi pică.

Și tot tac nu zic nici douăe,
 Lacrămile-mi merg parauē.
 Străină-s maică străină,
 Ca un firuț de neghină,
 Într'un mijloc de țarină,
 Dar nici acea nu-i străină,
 Că-s trei fire 'n rēdăcină.
 Nici n'am frați, nici n'am surori,
 Cūgeți c'am picat din nori;
 Nici n'am frați nici n'am surori
 Să mă cânte 'nserbători.
 Nici n'am mamă, nici n'am tată,
 Gîndești c'am picat din peatră.
 De-ași ști c'am picat din peatră,
 Prinde-mi-ași mamă și tată.
 Doamne Dumnezeu ceresc,
 Nu-mi da zile să trăiesc,
 Că prea mult mă necăjesc.
 Bată-te focul bănat,
 Departe mai 'nstrăinat.

(Din jurul Aradului.)

SOACRA.

— Bălădă poporală. —

Luă mândru pe mândra,
 Dominecă fu nunta,
 Când fu luni de diminineață:
 Vine-o carte și-o poruncă —
 Toți feciorii să se ducă . . .
 Vine, vine și la mine,
 Să mă ducă și pe mine.
 — D'alelei mei soacra mea,
 D'ai grige de mândra mea!
 — Grigi'oiu cât voiū putea;
 Până tu-acolo-i umbla,
 Earbă verde n'a călca,
 Vânt rece nu o-a sufla,
 Pâne dalbă va mânca.
 Că eu bine-o voiū ținea:
 Tot cu simburaș de nucă,
 De la noi se nu să ducă.

El la drum s'o 'ndăluit,
 Amărit și necăjit.
 Soacra-apoi din graiu grăiea,
 D'alelei tu fica mea:
 Decând aici ai intrat,
 Vasele nu le-ai spelat,
 Cămara n'ai măturat.
 — Of, ce zici mamă vitreagă?
 Știi că până am fost feată
 Tot lucrul mi l'am lucrat,
 Dar de una m'ai cruțat;
 Cămara n'am măturat.
 Fata rău s'o supărat,
 Mătura 'n mână-o luat,
 La cămară-o alergat
 Și toată-o măturat.
 Căteaua de măștehoaiē
 Pe neveastă-acolo 'nchisē
 Ori-și cât ea i-sē plânsē.
 — Intoarnă mândru 'napoi
 Și grăi soacrei apoi,
 Unde e mândruța mea?
 — Nu știu eu Zeu fētul meu,
 Că ea de doruțul tēu,
 Poale dalbe-o sufultat
 Și 'nfântănă s'o țepat.
 El cătră fântână mearsă,
 Apa toată din ea scoasă
 Pe mândra nu-o aflasē:
 — D'adă-mi soacră chieile,
 Să deschid cămările.
 — Cheia eu nu țī-o pot da.
 Că tu și bine că ea
 Din argint a fost turnată,
 Și azi acuma e furată.
 El sēcurea o luat,
 La cămară-o alergat,
 Ușa 'n patru o crepat,
 Pe mēndruță o-au aflat,
 Cu cosița despletită
 Cu ea pe sēn invēlită,
 Toemai atunci fu murită.
 El soția și-o sūrutat
 La soacră o alergat

Și din graiu i-a cuvântat :
 Vinde soacră patru boi,
 Ne ie joljuri l'amândoi,
 Și ne 'ngroapă lângă cale
 Plângă-ne codrul cu jale
 Cu a lui mândre turturele ;

Veadă lumea și 'nțeleagă,
 Ce-ajunge soacra vitreagă.
 Soacra-i rea peste măsură,
 Toți o blastă-me din gură.

(Din jurul Aradului).

A. Pituc

DIN PETŐFI.

Primul meu jurământ.

(Első esküm.)

Eram copilandru, bun numai de
 [școaa.
 În vréstă abia de cincisprezece ani,
 Totuși pentru mine scoala fu po-
 [voară,
 Mă simțeam că 'n jugul celor cru-
 [zi tirani.
 Încercaiu a dese să scap dea-este
 [lanțuri.
 De cari noaptea încă mă inspăi-
 [mântam, —
 Sub ori ce preteste oftam aste doruri.
 Oh, că atunci încă așa drag te-
 [aveam,
 Si cu așa iubire, cu așa pasiune,
 Scumpă libertate mult te adoram !
 Zile, nopți cercat'am modrurile bune,
 Să scap de catene of, cum mă 'n-
 [brâncean !
 Ci eat' teatraliști că sosesc odată,
 Și să mērg cu dēnșii eu m'am ho-
 [tărit, —
 Da, ori ce flagele m'ajungă nu-mi
 [pasă,
 M'ajungă ori ce traiu trist și amărit.
 Mă blasteme, plângă părinți: eu
 [pornesc,
 Căci liber în lume voiescu să tră-
 [iescu !

Și-ași fi mērs dar eată că al meu
 [docinte
 Care înțelese planul meu ciudat
 În ziua pornirii im stă înainte
 Și'n a mea sobă el m'a încarcerat.
 Și-am fost prinsoneriu pēn' trupa
 [teatrală
 Era-acum departe de-al nostru
 [hotar.
 Ear eu plângeamu jelnic din sea-
 mēn afară, —
 A mele rugări și strigări fură 'nzădar.
 Numē doare-acuma că nu pot fi
 [actor,
 Ci că mă siliră acasă să rămān,
 Asta silă groaznic muncea al meu
 [dor.
 Gāndei că foc arde 'n al meu ju-
 [ne sēn.
 Aici am rostit eu jurēmēntul mare,
 Cel d'intāiu și sacru în prinsoarea
 [mea,
 Că'n a mea vieată unica-mi che-
 [mare
 Contra tirāniei va fi a lupta.
 Și-aceasta jurare și azi mi e sēntă,
 Ca și în momēntul când o-am
 [pronunțat.
 Și'n veci fericire, ziua liniștită
 Să n'am dacă de ea m'ași lăpēdat.
 Blăstēmul meu Doamne m'ajungă,
 mă bată,

Jurămîntu-mi deacă-l voi uita
[vreo-dată.

Patria. amorului.

(A szerelem országa.)

Mai ieri m'am visat
Nici eu nu știu treaz sau dormi-
[tînd?
Atăta știu numai că eu m'am
[visat, —
Și că acest vis fu mîndru și plă-
[pînd!
Azi când îl descriu chiar
Tremur gândindu-mă l'al său suav
[nectar.
Mergeam încătinel pe o cale lungă,
Vreu să spun că nu 'ncet ci tot
[d'intro fugă,
Căci era câmpie p'unde eu por-
[neam,
Cu oameni prozaici plină de-o po-
[trivă,
Făr' nici o dorință, trăind în odihnă!
Și-apoi am grăbit,
Ca cât mai pripit
Să las la o parte
Acesti oameni și asta grea pustietate.
În urm'am ajuns o 'naltă grăditură,
Pe a cărei poartă de briliant fură
Litere grăvate, mult încântător:
«Astă e patria dulcelui amor.»
Cu un dor deschisei ușa dintr'o-
dată,
Și văzui ah, ce mai visiune ciudată!
Stătea 'nainte-mi o regiune pom-
[poasă,
Ca care poezii și zugravii rînd
Numai rar în lume pot așa frumoasă
S'o descrie falnic cu al-lor dester-
[gînd.

Of, căci așa țeară.
Numai chiar Edenul a potut fi
[doară!
O luncă frumoasă stă aci întinsă,
Mare, măiestoasă, plină tot de flori;
Arborii de rose 'n nalți stau ca
stăjarii;
Aici erau toate-a naturei comori.
Să plimbă la mijloc un rîu criș-
[taln,
Și ear îndărăpt iș mână cursul lin,
Ca și cum i-ar fi
Jele acest joc pe veci al părăsi,
La margini stau stânce și de-asup-
[ra lor,
Drag să lasă câte-un bel aurit nor.
Priveliștea asta atît mă surprinde,
Cât uitasem chiar și ușa a închide,
Io 'nlăintru întrînd
M'am delectat p'al ei prag înde-
[lungat stînd.
Pên' mai făr de cunoștință
Farmecul m'atrasă 'n asta locuință,
Mai înțaiu livada o-am abandonat,
Unde printre flori eu juni mulți am
[aflat,
Iș plecau toți capul, nu știu ce
gîndeau,
Cugeți că în earbă ace ei căutau.
Curios apoi eu întrebai îndată,
Că sirguincioși ei pe jos cē mai
[cearcă?
Și-mi răspunsē unul: «Earbă veni-
[noasă».
— Earbă veninoasă? Din ea ce să
[ieasă?
«Vreau ca să o storc și să bieau a
[ei zamă»
Uimit, eu iuțeală
Eu de aci eară
Iute mērg, pên cată ajung ostenit
Sub un lemn de rose, undē m'am
[trîntit.
Dar cat ce oroare!

maghiară poporul român nu s'a putut și nu se poate înțelege, căci Maghiarii se încearcă în timpurile noastre, pe căi pe-zise și prin mijloace violente, să obțină astăzi dela Români ceea-ce n'au fost în stare să obțină dela ei aproape două milenii precedente — desființarea Românilor ca națiune. Maghiarii cer ca Românilor să uite limba, religiunea și obiceiurile lor și să devină Maghiari în toate emanațiunile vieții lor naționale.

Aceasta este ceaștinea cea mare care agită atât de adânc inimile și spiritele poporului român din Transilvania și Ungaria și care culminează acum în sentința Curtii cu jurații din Cluj, carea condamnat până la cinci ani de închisoare pe căpeteniile poporului român din regatul Ungariei, pentru-că aceștia s'au încercat a depune în liniște și cu respect gravaminele națiunii, ce ei reprezintă, în mâinile Suveranului lor — ale Împăratului-Rege al Austro-Ungariei, cerând dela Dînsul apărare și dreptate, cerând dela Dînsul ca să înceteze măsurile inice, prin cari în regatul poliglot al Ungariei cele 6 milioane de Maghiari caută să reducă la ilotism celelalte 11 milioane ne maghiari — Români (3 milioane), Germani (2 milioane), Croați, Sârbi și Slovaci (6 milioane), care toți doresc să trăiască în pace frățească cu Maghiarii, sub ocrotire de legi drepte și egale pentru toți.

Academia-Română cercetătoare a istoriei neamului românesc, păstrătoare a limbi națiunii românești și centrul de activitate al culturii românești, face un călduros apel la membrii institutelor de cultură ale întregului neam omenesc ca să se intereze de cauza cea dreaptă a Românilor din Transilvania și Ungaria, care e tot-de-odată o cauză culturală generală. Numai încetând dintre națiuni luptele cu scop de a se distruge unele pe altele, pacinica și armonica dezvoltare a omenirii prin științe și arte va fi asigurată și lumea va da un spectacol demn

de sfortările ce au făcut și fac spiritele superioare, care de secolu lucrează la progresul constant al omenirii.»

Academia română își culege argumintele pe ulițele Bucureștilor de la sanschiloții noștri. Vorbește și mintește ca cum vorbește și mințește Tribuna. Maghiarii cer ca românilor să uite limba, religiunea și obiceiurilor etc. zice Academia română, și toate ale noastre sunt asigurate de unguri prin legi: bisericile și școlile pe zî ce merge ni-să înmulțesc. Academia, și neamul românesc «cu toate popoarele s'a împecat, zice Academia, numai cu ungurii nu se poate înțelege.» Academia și cu rușii s'a împecat, cari de 16 ani încoace a mîncat 500.000 de opinci, cu ungurii însă, pe acărora pământ românimea, din câteva sute de mii, s'a înmulțit până la 3 milioane, nu se poate înțelege. Cu atari pătimași, reuta-cioși cine se va înțelege?

Propunem ca Academia-română și Liga, văzi doamne culturală (!) a sanschiloților noștri, apoi Tribuna din Sibiu cu Calicul dimpreună sub presedința lui Brote, Popovici și dl. Lucaciu să se unească la-olaltă spre fabricarea maculaturelor și spre luminarea neamului românesc. Apoi atunci împărăția lui Traian, cu năfrămile lui Urechea, scurtă vreme se va reînființa, iar capul nostru va crepa de știința propagată de Academia-română din București.

(—).

UN SFAT VECHIU DAR BUN.

«Apa trece, petrele rămân»

Sunt trecuți cinci zeci de ani de când și-a ridicat glasul un om, care azi are vază mare între români și a cărui tactică sa vede încă și în articolul seu de acu's 50 de ani, chiar așa de curat, precum să vede azi în ținuta-i moderată. Acu's 50 de ani încă erau oameni, cari în fiecare enunțaiune a foilor ungurești vedeau în loc de sinceritate «ispită», în loc de nisuițe spre unire »înșelațiuni» și mai știe Dzeu ce. Dar sigur că de urma matadorii sfaturile date atunci, azi poate stam cu totul altcum.

În acele vremuri însuși gazetele române erau ști — fiind censurate — mai cu moderații ca azi, ba ele dau sfaturi bune cum cetim d. e. în «Gazeta de Transilvanie» nr. 6 din 1843 unde se dă sfatul că: «Românii nu au a se mesteca în *dușmaniile națiilor* cuprinsă în constituție nici chiar atunci când ar vedea că de acolo le-ar veni ceva folosuri!» Dar noi azi, după 50 de ani nu am mai ascultat de acel sfat ci azi chiar după praxa de 50 de ani facem chiar contrarul mestecându-ne în dușmăniă chiar atunci când nu numai știm *sigur* că *nu putem* avea, nice spera ceva folos, ba numai pagubă și stricăciune.

Cinci zeci și mai bine de ani sunt de când și a ridicat glasul *Alexandru Bohetel*, și făcând imputare românilor cu idei rătăcite le spune că sau nu cunosc stările actuale a lucrurilor sau sunt amagiți sau *spăriați* (!)

Ungurii atunci chiar așa ca azi s'au năsuțit spre lățirea, dezvoltarea și cultivarea limbei lor, atunci ca și acum nu au țintit spre maghiarisarea altor naționalități ceea ce ne-o spune domnul A. Bohetel în nr. 18 al gazetei «Erdélyi Híradó» din acelaș an arătând că scopul lățirii limbei ungurești nu e altul de cât a scoate din us limba moartă latină și a introduce pre una vic: cea maghiară lă-

sând în viața socială și familiară fiecărui popor limba suptă din țita mamei sale, la care scop românii nu ar avea a se împotrivi căci pre viitor popoarele nu vor fi silite a învăța trei, ci numai una limbă ca să poată ocupa vre-o dregătorie.

Că atunci ce folos au avut aceia cari se împotriveau a învăța limbă ne-o spune domnul Bohetel foarte chiar când zice că nemeșii români prin comitate neștiind vorbi ungurește razimă păreții și sfaturilor strigă și ei câte un: «așa vrem.» Spune mai încolo domnul Alexandru Bohetel că: »Erdélyi Híradó» — nu vrea a folosi pre români ca unelte ci dorește a le tinde mână de ajutor spre a se putea redica. Eacă ce zice domnul Alexandru Bohetel:

«Sfătuirea noastră sinceră și dorința mai de căpetenie a celor doi archipăstori ai noștri adânc pătrunzători și a celor mai pricepuți patrioți români purtător de binele patriei și a nației în inima lor, este: ca toți românii să poată lua parte la desbaterile publice. Crede iubite prietino (aici se adresează către redactorul «Gaz.») că aceia carii te-au înduplicat la declarația aceasta și te laudă pentru aceea nimic mai mult nu vreau cu aceea decât ca *întunecându-te pre tine, tu să întuneci pre toată nația. Pentru aceasta cel dintâiu sfat al nostru către tine este, ca influința câtă o ai, să folosești spre aceea ca fii nației mele să și cultiveze limba ca români și să învețe pe cea maghiară ca cetățeni ai patriei.»*

Așa cred, e superfluu să mai fac amintire că ce foloasă mari aveam noi azi dacă urmau matadorii noștrii, acestui sfat părințesc căci fie cinc 'și poate ușor presupune unde am sta noi azi de o parte ear de altă parte câte și mai câte șicanări și neplăceri s'ar fi fost delăturate. Eacă un sfat vechiu care urmat de acum înainte încă poate să ne aducă mari foloasă. Nu ne introduce în casă limba un-

gurească nime cu puterea ei pretind ca să-o învățăm pentru ca și noi să putem ocupa funcțiuni și să devenim membrii folositori ai statului cărui aparținem.

Să urmărim deci cu toții sfatul domnului *Alexandru Bohetel*.

Patriotul

Administrațiunea.

BIBLIOGRFIE.

Al. Philipide: Principii de istoria limbei. I. vol. Preț: 10 lei.

POSTA REDACȚIUNEI

? *Lugos*. Toate sunt isprăvite.

A. A. *Timișoara*. Poporul nostru, da, are *dreptate*, acea însă cu *Dreptatea Dvoastre* din *Timișoara* n'are nici o treabă. *Dreptatea* poporului de *Dreptatea Dvoastre* nu e apărată ci e lovită în ceafă. Pentru acea sunteți, în cele patriotice, cu totul ametiți și umblați ca când ați fi loviți de lulea.

O. D. *Sătmar*. Nu ne pasă, nu ne vatămă.

C. M. *Brașov*. Salutare! Apoi Gr. *Maior* e numai o muscă, zboară din nas în nas; se sporește în gunoiu.

ÎNȘTIINȚARE.

Cu numărul viitor să începe anul al IV-lea din viața Revistei «Ungaria.»

Ungaria pe an 6 florini.
Pe jumătate de an 3 florini.

Pentru România și străinătate:

Pe an 20 franci.
Pe 1/2 an 10 franci.

Preților și învățătorilor s'eraci
Ungaria se va trimite pe an pentru 3 fl.

Toți cei ce ne vor trimite doine, balade, proverbe, chiuituri, datine și moravuri populare, Ungaria o vor primi în cinste.

A következő számmal az *Ungaria* IV-ik évfolyama kezdődik. Irányunk ismeretes, felkérjük előfizetőinket az előfizetések megújításával ezen iránynak a bizalmat megadni.

Az *Ungaria* irányában, terjedelmében és megjelenési idejében változás nem fog beállani.

Előfizetés egy évre 6 frt.
fél „ 3 „

Pénz és kézirat alólírt címre
(K.-Monostor-utca 13 sz.) küldendő.

UNGARIA szerkesztősége.

Községek, szegénysorsu lelkészek és tanítók az Ungariát félárban (évi 3 frt) kapják.

KIADÓHIVATAL.

Cuprinsul: Tribuna și tribuniștii austriaci. — Cuvintele române împrumutate de limba maghiară. (Urmare.) — Arpadienii și nemanidieni. (Căpăt.) — Din trecutul popoarelor slave. — Numirile Ardealului. — Înstrăinata. — Soacra. — Din Petőfi: Primul meu jurământ. Patria amorului. — Academia-română. — Un sfat vechiu dar bun. — Bibliografie. — Posta redacțiunei. — Înștiințare. — Kérelem.